

AZƏRBAYCAN MİLLİ ELMLƏR AKADEMİYASI
AKAD. Z.M.BÜNYADOV ADINA ŞƏRQŞÜNASLIQ İNSTİTUTU

Nazim Hikmət – 120

Beynəlxalq Elmi Konfransın

TEZİSLƏRİ

Bakı – 2023

Təşkilat Komitəsi:

akademik **Gövhər Baxşəliyeva**

f.ü.f.d. **Ruhəngiz Cümşüdlü**

f.ü.f.d. **Səbinə Səmədova**

f.ü.f.d. **Vüqar Məmmədov**

fə.l.ü.f.d. **Elnur Mustafayev**

“Nazim Hikmət – 120” mövzusunda Beynəlxalq Elmi Konfransın tezisləri.

Bakı: Elm, 2023, – 56 səh.

ISBN 978-9952-556-71-1

ÇAĞDAŞ ŞƏRQ ƏDƏBİYYATI VƏ NAZİM HİKMƏT

Səriyyə Gündoğdu

*AMEA Z.M.Bünyadov adına Şərqsünaslıq
İnstitutunun Türk filologiyası şöbəsinin müdiri
f.ü.f.d., dos.*

1902'de doğuldum
doğduğum şəhre dönmedim
bir daha geriye dönmeyi sevmem
üç yaşında Halep'te paşa torunluğu etdim
on dokuzumda Moskova'da kommünist Üniuersitet talebeliyi
kırk dokuzumda yine Moskova'da Tseka-Parti konukluğu
ve on dördümdən beri şairlik ederim [...]

Giriş

Bu şeirdə Nazim Hikmet həyatını şeir diliylə həyatının qısa xülasəsini və ümumi panoramını vermişdir. Bu şeirdə şairin həyatının qırılma nöqtələri, ideologiyası, həyat tərzi, duyğuları şairin öz qələmindən oxucuların nəzərinə çatdırılmağa çalışılmışdır. Şeir davamında Nazim həyatındakı eniş-yoxuşu bir neçə misrada ifadə etmişdir.

Təsadüfi deyil ki, hər cəmiyyətin müəyyən vaxtlarında bir çox şair və yazıçı meydana gəlir. Lakin onların arasında dünya ədəbiyyatına yenilik gətirən ədiblər çox az olur. Nazim Hikmət təbii şeir istedadı ilə nəinki Türk poeziyasına, həm də dünya ədəbiyyatına yenilik gətirdi. Bir çox şairlər bu yeniliyi mənimsəmişlər. Müxtəlif ölkələ şair və yazıçıları, eləcə də mütərcimlər Nazim şəxsiyyətinin böyüklüyünü dərk etmiş, onun şeirlərini öz oxucularına təqdim etmişlər. Nazim Hikmət şeirləri istər Avropa, istərsə də Şərq ölkələri olsun, bu günə qədər müxtəlif dillərə tərcümə edilmişdir. Ditrix Qronauya görə, “Nazim Hikmət Atatürkün cəmiyyət üçün əldə etdiklərini Türk dili sahəsində etmişdir”. Nazim Hikmət orijinal poetik ifadəsi, şeirin ahəngi və ritmi, yeni quruluş, eləcə də yeni ideya-məzmun xüsusiyyətlərinə görə Türk poeziyasında özünəməxsus yeni bir yol açmışdır. Bir çox şairlər onun şeirlərinə heyran olmuş, onları gizli oxumuş, təsirlənmiş və sərbəst şeiri mənimsəmişlər.

Siyasi, ictimai və ədəbi sahədə böyük ölçüdə bənzərliklərin yaşandığı İran və Türkiyə, tarixi platformda təhlil edilməsi gərəkən iki ölkədir. Bu mənada İranda Nazim Hikmətlə bağlı ədəbi fəaliyyətlərin tədqiqi vacibdir.

Məqsəd və vəzifə

Məqalədə əsas məqsəd Nazim Hikmətin həyatına qısa nəzər saldıqdan sonra türk ədəbiyyatına gətirdiyi yeniliklərdən çağdaş Şərq ədəbiyyatının nə dərəcədə təsirləndiyini tədqiq edib ortaya çıxarmaqdır. İstifadə olunan üsullardan biri Şərq ədəbiyyatında, xüsusilə də İran və Fələstin ədəbiyyatlarında Nazim Hikmət tərcümələri və onun haqqında yazılan xatirələri toplamaq, tədqiq etmək olmuşdur.

Həyat və yaradıcılığı

Nazım Hikmet 15 yanvar 1902-ci ildə Selanikdə doğulmuşdur. Hər şair öz dövrünün ruhunu daşıyan bir varlıqdır. Nazım Hikmət də XX əsrin ilk illərində yaşanan Qurtuluş savaşını acısını və Türkiyə Cumhuriyyətinin quruluş sancılarını yaşamışdır. Nazım Hikmet Osmanlı imperatorluğunda yaşayan kozmopolit ailələrdən birinin mensubudur. Təbii olaraq Nazimin yetişməsində bu ailənin mənsublarının böyük rolu olmuşdur. Nazimin babası Mehmed Nazım Paşa, Osmanlı İmperatorluğunun müxtəlif nahiyələrində vali vəzifəsində çalışmış bir Mövlevidir; atası Hikmət bəy isə, İttihat və Tərəqqi iktidarında mətbuat müdiri olaraq fəaliyyət göstərmişdir. Anasının babası Mustafa Cəlaləddin Paşa İstanbula gələrək müsəlmanlığı qəbul edən Borjenski familiarı polşalı bir türkoloq, mühəndis və topoqraf olmuşdur; anasının atası Ənvər Paşa dilçi; anası Cəlilə xanım isə rəssam olmuşdur. Rəssam və şair olan dayısı Mehmet Əli isə könüllü olaraq Balkan müharibəsinə qatılmış və şəhid olmuşdur. Osmanlı imperatorluğuna xidmət edən digər ailə mənsublarından nənə tərəfindən babası dağistanlı Hafız Paşa olmuşdur. (Balbay 2018, 11) O, Galatasaray Sultanisinin hazırlıq sinifində, Nişandaşı Sultanisində, Bahriyə (Dənizçilik) Məktəbində oxumuş və Həmidiyə Kreysərində təqribən iki il zabit olaraq xidmət etmişdir. Nazım, o dövrdə də şeir yazır. O, müəyyən vaxtdan sonra səhhətində yaranan problemlərə görə hərbi xidmətdən ayrılmaq məcburiyyətində qalmışdır. Bundan sonra o öz qələmini silaha çevirərək inqilabi ruhda şeirlər yazmış və müxtəlif ədəbiyyat jurnallarında şeirləri yayınlanmışdır.

Nazım Hikmət hələ uşaqlıqdan etibarən ədəbi mühitlə tanış olmuş və bu mühitdə yetişmişdir. Uşaqlıq illərindən ədəbiyyata olan sevgisi, oxumağa həvəsi dövrünün şair və yazıçılarının diqqətini çəkmişdir. Nazım ədəbiyyatı sevdiren şair və yazıçılardan Tofiq Fikrətin, Mehmet Eminin, Ziya Paşanın, Xalidə Ədib Adıvarın, Mehmet Raufun, Hüseyn Rahmi Gürpınarın və Namiq Kamalın onun üzərində böyük təsiri olmuşdur.

Balaca Nazım belə bir mühitdə öz yolunu müəyyənləşdirməyə çalışmışdır. Nazım milliyətçi duyğu və düşüncələrlə qidalanaraq öz yolunu müəyyənləşdirmiş və zamanı gəldiyində bütün bunları öz şeirlərində əks etdirmişdir. Kiçik sarı dəftərlərinin səhifələrini şeirlər və rəsmlərlə doldurur. Müharibə illərində isə milli duyğuların təsiri ilə qəhrəmanlıq şeirləri yazmışdır. (Yalçınbey 1954, 4)

Ədəbi yaradıcılığı bir zamanlar tənqid edilsə də, Nazım Hikmət öz yolundan dönməmişdir. Onun mübarizə ruhlu şeirləri ən çətin anlarında onu ruhlandırılmış və ən sadıq dostuna, yoldaşına çevrilmişdir. Nazım Hikmət şeirləri vasitəsilə təbiətlə, həyatla, insanlarla ünsiyyət qurmuşdur. Ona görə də bir çox dəfə azadlıqdan uzaqlaşdığı zamanlar yazdığı şeirləri ilə həyatı çox təsirli bir dillə əks etdirmişdir. Şair lirik şeirləri ilə öz dövrünü, mənsub olduğu və yaşadığı ölkənin sərhədlərini və zamanı aşmışdır. Dünyanın hər yerində tanınmış və təsiri bu günlərə qədər gəlib çıxmışdır. Şeirlərindəki mübarizə ruhu, səmimiyyət onun mənavi və intellektual dünyasından xəbər verir. Bu səbəbdən onun şeirlərində avtobioqrafik elementlərə rast gəlmək mümkündür. Nazımın lirik şeirləri onun ömür yolunu, mübarizə ruhunu anladır.

Modern Türk şeirinən ən böyük şairi Nazım Hikmət şeirə gətirdiği yeni dil və yeni anlayışla inqilabçı şairdir. Cəsurca yazdığı yeni formalı şeirləri, ilk zamanlar ənənəyə bağlı olan şairlər tərəfindən tənqid edilsə də, daha sonra yüksək qiymətləndirilmişdir. Nədim Gürsel “Dünya Şairi Nazım Hikmət” adlı kitabının ön sözündə: “Nazım, yenilikçi fikirləriylə ənənəyə dönüşün kəsişdiyi yerdə öz yolunu müəyyənləşdirmiş, şəxsiyyətini isə bu kəsişmə nöqtəsindən etibarən inkişaf etdirmişdir” (Fuat 2015, 37). Şeirindəki özünəməxsus səs, ahəng və ritm güclü bir şəkildə hiss edilir. Əhməd Haşim N.Hikmətin şeirini bir orkestrə bənzədir. “Bu vəzn bildiyimiz vəznlərdən deyil və şeirin dilinə də bu günə qədər bizdə istifadə olunan dilə bənzəmir. Nazım Hikmət Bəy bu tərzı dərk edərək türkcələşdirən, bu iqlimin toprağında möhkəmləndirən və türkcələşdirən yenilikçi şairlərimizdəndir” (Fuat, 2015, 16-17). Beləliklə, Nazım Hikmət öz dilinə və mədəniyyətinə uyğunlaşdırdığı bu yeni şeir formasını yenidən işləyərək yeni və yerli poeziya yaratdı. Lakin təəssüflər olsun ki, şairə yaşadılan həbs həyatı, kitablarının qadağan olunması, onu çox sevdiyi məmləkətinin insanlarına çox gec tanıtmışdır.

Nazım Hikmətin özünəməxsus sadə dili və ideya məzmun baxımından müxtəlifliyi və dünya insanı olma prespektivindən Türkcə şeirinə dünyanın diqqətini çəkmişdir. Bu baxımdan özünü bir dünya insanı olaraq qəbul edən şair, əsərlərini qlobal ədəbiyyat anlayışı içində qələmə almış və bu əsərlər italyanca, yunanca, ingilizcə, rusca, fransızca, ispanca, yaponca, urduca və alman dili kimi bir çox dillərə tərcümə edilmişdir. Burada, dar bir çərçivədə də olsa, Nazım Hikmətin Şərq ədəbiyyatına təsirindən bəhs etmək istəyirəm. Əminəm ki, toxunduğum məqamlar şərqşünas alim və tədqiqatçılarımızın diqqətini çəkəcəkdir.

İran və Nazım Hikmət

Nazım Hikmət 1940-cı illərdən sonra dünyada yaranan siyasi hadisələrə paralel olaraq ideoloji baxımdan dəyişən İranda müəyyən kütlələr arasında diqqət çəkmişdir. İran Kommunist Partiyası qurulduqdan sonra Şah Məhəmməd Rza Pəhləvinin aşağı və orta təbəqə üzərində təzyiqləri artırması və sistemin xaricində tutması müxalif qüvvələri hərəkətə keçirmişdi. İranda yaşanan bu ictimai və siyasi hadisələr Türkiyədə Kommunist düşüncənin tək müdafiəçisi olan Nazım Hikmətə olan marağın artması anlaşıldı. Belə ki, 1967-ci ildən İranda nəsr əsərlərinin tərcüməsiylə başlayan tərcümə fəaliyyətləri şeirləri ilə davam etmişdir. Bu gün də əsərləri haqqında müxtəlif tədqiqatlar aparılan, tərcümə olunan Nazım Hikmət İranda müəyyən kütlə tərəfindən sevilməkdədir. Belə ki, 1967-ci ildə ilk dəfə olaraq Samin Baxçaban tərəfindən Nazım Hikmətin “Fərhad və Şirin” adlı pyesi farscaya tərcümə edilmişdir. Daha sonra nəsr əsərləri ilə yanaşı, Nazimin poeziyasına da müraciət olunub və fars dilinə tərcümə edilmişdir. Nazım Hikmət tərcümələrdə qalmamış İranda elmi tədqiqatların da mövzusunə çevrilmişdir. Çağdaş İran şairi Ahmed-i Şamlu xarici ölkə şairlərinin şeirlərindən ibarət “Böyük dünya şairlərindən seçmələr” adlı hazırladığı kitabında Nazım Hikmətin şeirlərinə də yer vermişdir.

1941-1953-cü illər arasında İran və rus mədəni əlaqələri Əncüməni jurnalı olan “Peyəmə Nov”da Nazım Hikmətin şeirləri, Puşkin, Aleksandr Blok, İvan Andreyeviç Krılov, Mi-

xail Yuriyeviç Lermantov, Nikolay Nekrasov kimi rus şairləri ilə birlikdə tərcümə edilərək nəşr edilmişdir. 1960-cı illərdən sonra İranda daha çox romantik şeir janrı geniş yayılsa da, siyasi mühitin təsiri ilə Aragon, Alver, Mayakovski, Poble Neruda və Nazim Hikmət kimi şairlərin şeirlərinə də böyük maraq olmuşdur. Dünyada siyasi və ictimai mühitin təsiri ilə Nazim Hikmət kimi şairlərdən edilən tərcümələr İranlı şair və ziyalıların fikirləri və ədəbi şəxsiyyətləri üzərində böyük təsir yaratmışdır. Bunun ən bariz nümunəsi Nazim Hikmətin İran çağdaş şeirinin yaranmasında mühüm rolunu oynayan Ahmed-i Şamlunun şeirinə etdiyi təsirdir. Nazim Hikmətin farscaya çevrilən əsərlərinin siyahısına baxdığımızda 1967-ci ildən etibarən İranda əsərləri tərcümə olunan Nazim Hikmət bu coğrafiyada ən çox tanınan türk şairlərindəndir. İdeoloji, siyasi və vətəninə sevinən bir şair olaraq Nazim Hikmət İranda qəhrəmanlaşdırılmış bir şairdir. İranın müasir şair və yazıçıları tərəfindən qəbul edilmiş və yaradıcılığı hər zaman diqqət çəkmişdir. Ədəbi yaradıcılığı və şeirə gətirdiyi yeniliklər tədqiqatçılar tərəfindən tədqiq olunmuş və bu gün də davam edir.

Samin Baxçabandan sonra İranda Nazim Hikməti tərcümə edən mütərcimlərdən İreç Novbaht onun 8 əsərini farscaya tərcümə etmişdir. Zərrin Tac Penahinik, Rəsul Yunan və Ahmed-i Puri Nazim Hikmətin əsərlərini tərcümə edənlər arasında seçilir. Nazim Hikmətin əsərlərini tərcümə edən mütərcimlər əsasən Təbriz və Urmiyə kimi İranın Azərbaycan kökənli tədqiqatçıları və şairləridir.

Nazim Hikmətin 1967-2000-ci illər arasında 10-dan, 2000-ci ildən günümüzdə qədər isə 20-dən çox əsəri fars dilinə tərcümə edilmişdir. 1960-1980-ci illər arasında İranda Nazim Hikmətin ilk olaraq pyesləri, daha sonra hekayə və romanları tərcümə edilmişdir. 2000-ci ildən etibarən şeirləri diqqət çəkmişdir. Ahmed-i Purini ilk dəfə olaraq "Seçmə Eşq şeirləri" başlığı altında toplayıb tərcümə etdiyi şeirləri "Seviyorum seni ekmeği tuza banıp yer gibi" adı altında nəşr etdirmiş və daha sonra 2008-ci ildə doqquzuncu nəşr olaraq yayımlanmışdır. Nazim Hikmətdən edilən tərcümələr zamanla müasir fars ədəbiyyatına da öz təsirini göstərmişdir.

Ərəb şairləri və Nazim Hikmət

Ərəb dünyası ədəbiyyatında Türk ədəbiyyatı deyildiyində ilk ağla gələnlərdən biri də məhz Nazim Hikmətdir. Onun pyesləri, romanları, hekayələri və şeirləri rus və türk dillərindən ərəb dilinə tərcümə edilmişdir. Ərəb dünyasının Nazim Hikmətə olan sevgisi və marağı sadəcə tərcümələrlə məhdudlaşmır. Bir çox ərəb şair və yazıçılar N.Hikmətin həm şəxsiyyətindən, həm də şeirindən təsirlənmişdir.

Ərəblər üçün N.Hikmət hər şeydən əvvəl istiqlal şairidir. Onun inqilabçı ruhu ərəb ziyalılarının diqqətini çəkmişdir. N. Hikmətin ənənədən bəslənməsi, Şeyx Bədrəddin kimi təsəvvüf ədəbiyyatına aid bir xarakterə sosializm perspektindən yanaşması ərəb şairlərinin diqqətindən kənar qalmamışdır.

Bəzi ərəb ədibləri, məsələn, iraqılı Əbdülvəhhab Əl-Bəyati, misirli Əməl Dunkul, Abdullah bin Hicazi, Adonis və digər Ərəb şeirini yeni mərhələyə çıxaran bir çox şair N.Hikmətin müasir şeir çərçivəsi içində klassik şeir dönmə, yəni divan ədəbiyyatı və xalq mədə-

niyyətindən bəslənmə texnikasından bəhrələnmişlər. Bir də ərəblər N.Hikməti sadə insanların, kasıb və əzilmişlərin ağrı-acılarını və mübarizəsini öz şeiri ilə birləşdirən bir şair olaraq görürlər. N.Hikmətin bu xüsusiyyəti onu müasir ərəb şeirinin canlı simvollarından birinə çevirir. Məsələn, misirli şair Hilmi Salim deyir: “Yetmişinci illərin ilk yarısında N.Hikmətin aşağıdakı şeirinə açıq və örtülü olaraq nəzirə yazıldığına ona qismən və ya tamamən necə əlavələr və çıxarmalar etdiyinin şahidiyəm.

Yarısı burdaysa qəlbimin
Yarısı Çindədir doktor,
Sarınəhrə doğru axan
Ordunun içindədir.
Sonra hər şəfəq vaxtı, doktor,
Hər şəfəq vaxtı qəlbim
Yunanıstanda qurşuna düzülür.
Sonra, şu on yıldan bu yana
Benim, fakir millətimə ikram edə bildiyim
Bir tək almam var əlimdə doktor,
Bir qırmızı alma:
Qəlbim...

Hilmi Salim bu şeiri ərəb dilinə tərcümə etmişdir. N.Hikmət Ərəb ədəbiyyatında sadəcə şeiri ilə deyil, şəxsiyyəti ilə də izlər buraxmışdır. Ərəb xalq qurtuluş hərəkatı ən qaynar günlərini yaşadığı dövrdə, müstəmləkədən qurtulub getdikcə sosializmə yüksəldiyi bir dövrdə N.Hikmət Ərəb şeirinin olan təsiri güclənmişdir. Ondan təsirlənən o qədər çox Ərəb şairləri vardır ki, hamısının adını çəkmək mümkün deyil. Lakin N.Hikmətin üzərində açıq təsiri olan, onunla eyni siyasi fikri bölüşən bəzi şairlərdən qısaca bəhs edəcəyəm.

Fələstin şairlərindən Tofiq Zəyyad, Mahmud Dərviş, Muin Bəsisu və Səmih əl Qasım N. Hikmətin şeirlərini rus dilindən ərəb dilinə tərcümə etmişlər. Bu şairlərin fikri və ədəbi yöndən formalaşmasında Nazim yaradıcılığının təsiri böyükdür.

Tofik Zeyyead Nazimə xitab etdiyi bir şeirində belə deyir:
Nə bu səyahətlər həba olacaq
Nə də inqilabçının qasırga kimi əsən bəstəsi
Anadoluda çiçəkləri aydınlatmaq üçün yanan
O on ilin məşəli.

T.Zeyyadın azadlıq və istiqlal düşüncəsi N.Hikmətdən fərqli deyildir. O da Nazim kimi fikirlərinin müəyyən ədəbi və estetik çərçivə içində birbaşa ifadə edir.

N.Hikmətdən təsirlənən digər Fələstin şairi Mahmud Dərviş olmuşdur. M.Dərviş ilə N.Hikmət arasında mühüm bənzərliklər nəzərə çarpır. N.Hikmət qarşılaşdığı fiziki və psixo-

loji acılardan insanlıq dramı və buradan başlayaraq güclü bir həyata bağlılıq duyğusu oyan-dırılmışsa, M.Dərviş də Fələstin dramından bəşəri bir dram yarada bilmişdir. Hər iki şair də həyata bağlıdır. M.Dərviş N.Hikmətə olan heyranlığını və ondan təsirləndiyini belə ifadə edir: “Mən ümmü-səalilik şairlərdən başlayaraq N.Hikmət, Lorca, Aragon kimi şairlərin Filistindəki cılız bir davamçısıyam. Bu şairlərin şeir və həyat təcrübəsini mənimsədim. Mənə mənəvi güc verən onlardır”. Bir başqa müsahibəsində də “İlk başda N.Hikmət humanizmi məni cəzb etdi. Lakin bu dəb halını aldığı zaman ona olan marağım itdi. Lakin indi N.Hikmət şeirinə yenidən döndüyümdə onu yenidən kəşf etdiyimi anladım. Əslində, N.Hikmət şeirini onun Ərəb şeirindəki imicindən çox daha böyük olduğunu kəşf etdim. M. Dərvişin 1974-cü ildə nəşr etdirdiyi “Muhavalah rakam sabea” adlı əsərində N.Hikmətin adı çəkilir, həm də onun hayqırışlarının yer aldığı “Şeytana mərsiyə” şeirinə nəzirə qarşımıza çıxır. Heç təsadüfi deyil ki, M.Dərviş 2002-ci ildə N.Hikmət mükafatına layiq görülmüşdür.

Muin Bəsisu da bir Filistin şairidir. Müsahibələrin birində ondan soruşurlar: “Muin Bəsisu hara gedir?” O da böyük Türk şairi N.Hikmətin “Şairi cənnətə qoymuşlar “Ah məmləkətim!” deyə hayqıdığı yerə gedirəm” demiş. Bir başqa kitabında da Türkiyəyə səfərində bir ovuc torpaq aldığını və onu gəlib Moskvada N.Hikmətin məzarına səpdiyini yazır.

Yenə Fələstin şairi Səmi əl Qasim üzərində də N.Hikmətin güclü təsirini müşahidə edirik. Fələstin azadlıq hərəkatının içində olan bütün şairlərin şeirlərində N.Hikmət təsiri görülür. Belə ki, Faysal Kurtkuti N.Hikmət haqqında belə deyir: “N.Hikmət əgər türk olmasaydı, ömrü boyu etdiyi mübarizələrə görə Fələstinli olardı”. Bu sözlər N.Hikmətin Fələstin qurtuluş hərəkatı şairləri ilə mənəvi yöndən və məna baxımından nə qədər iç-içə olduğunu göstərir.

Nazim Hikmətin əsərləri “Risâletun ilâ Nâzım Hikmet ve Kasâidu Uhrâ” (Nazim Hikmətə Mektub və Digər Şeirler) adı ilə 1956-cı ildə Ərəb dilində nəşr olundu. “Sabah Karanlığı” 2005-ci ildə “Târîk-i Subh” adı ilə farsçaya çevrildi və 2014-cü ildə isə “Memleketimden İnsan Manzaraları” urdu dilində “İnsânî Manzarnâme” adı ilə nəşr olundu.

Nəticə

Türk şeirinin dünyada mühüm təmsilçilərindən olan Nazim Hikmət uşaqlıq illərindən başlayaraq həyatının sonuna qədər sənəti və şəxsiyyəti ilə həyatın içində qalmış, yaşadığını, hiss etdiklərini, düşüncələrini, ideologiyasını ola bildiyi qədər açıq bir şəkildə şeirlərinə əks etdirmişdir. Say baxımından oxuculara böyük külliyyə buraxsa da, içerik baxımından çoxyönlü, hər zaman dəyişən, inkişaf edən, formalaşan şeir anlayışı içində əsərlər verir. Bu əsərlər tərcümələr vasitəsi ilə bir çox dünya ölkələrinin dilinə tərcümə edilmiş və beləliklə N.Hikmətin şeirləri dünya ədəbiyyatındakı yerini almışdır.

Sözlərimi N.Hikmətin bu cümlələri ilə tamamlamaq istəyirəm. “Şeirimin kökü yurdu-mun torpaqlarındadır. Amma budaqları bütün torpaqlara, şərqdə, qərbdə, şimalda, cənubda uçsuz-bucaqsız uzanan bütün torpaqlara, o torpaqların üstündə qurulmuş mədəniyyətlərə, bütün dünyamıza uzanmaq istədim”.

Bu gün də Nazim Hikmətin anım günlərinin keçirilməsi, onun haqqında aparılan yeni-yeni tədqiqatların aparılması və bütün dünyada xatırlanması onun hələ də aktual olduğunu və sevildiyini göstərir.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat

1. Ali İhsan Kolcu. (2010). Nâzım Hikmet'in Poetikası. Salkımsöğüt Yayınevi– Erzurum
2. Balbay Mustafa.(2018). Aşkın ve Direnişin Şairi Nazım Hikmet. Halk Kitabevi- İstanbul
3. Bezirci, Asım. (1993). Nâzım Hikmet, 3. bs.:. Çınar Yay- İstanbul
4. Er, Rahmi. (2004). Çağdaş Arap Edebiyatı Seçkisi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları,-Ankara
5. Gronau Dietrich. (1995). Nazım Hikmet. Altın Kitaplar Yayınevi – İstanbul
6. Fuat Mehmet.(2015). Nazım Hikmet. Yapı Kredi Yayınları- İstanbul
7. Nazım Hikmet Hayatı-Edebi Şahsiyeti Hakkında Hükümler-Şiirlerinden Örnekler (1904). haz:Yalçın Kaya. Osmanbey Matbaası- İstanbul
8. Işık, Y. (2014). Ahmed-i Şamlu'nun Şiirinin Oluşmasında Nazım Hikmet'in Etkisi, Mavi Atlas yayınları
9. Tur Salih. (2014). Abdulvahhâb El-Beyyâtî Ve Nazım Hikmet İle İlgili Şiirleri. Şarkiyat Mecmuası. Sayı 24. (147-169)

ملخص بحث

الشعراء العراقيين والعرب .. وناظم حكمت
الاستاذ الدكتور معتز محي عبد الحميد – بغداد – العراق

كثيرا ما أجد صعوبة في تناول حياة أو ممات بعض الشخصيات العالمية الفذة من أمثال أسطورة الشعر والنضال ناظم حكمت الذي حمل في نتاج عمله وثقافته روح الشعب التركي وطبقاته الكادحة مكيها إياها إلى فنون الشعر ناقلا هذه الروح من بيئة المجتمع التركي إلى البيئة العالمية والعربية خصوصا ، متجاوزا صخورا صلبة واجهته في حياته وفي السجون التي وضع داخل زنازينها وفي المنفى الذي وجده مكانا قاحلا يكتنفه الضباب . لم يجد في حياته شيئا دافئا غير الالتزام بقضية شعبه وليس هناك من خصوبة حقيقية إلا داخل الفكر الإنساني المتغير والمتطور خاصة وهو يتبحر في الحالة التي أصابت العقل الأوربي من حيرة وإحباط ووجوم بعد حربين عالميتين وبعد اختراع السلاح الذري واستعماله في هيروشيما .

ناظم حكمت وجد في الشعر وطنه ووجد في الوطن قصيدة شعرية ووجد في كليهما حياة عظيمة الأفاق ينبغي على المثقف أن يكون فاعلا منتجا فيها .

السؤال الأول المطروح أمام الأجيال الشعرية والمسرحية المعاصرة والقادمة : من هو ناظم حكمت وماهو شعرة وكيف تأثر فية الملايين من الادباء والمثقفين في البلدان العربية ..؟ نحن امام قامة شعرية لم تتكرر صب شعرة لعامة الناس البسطاء وعبر عن شعورهم في مواقف نضالية تجسدت في حياته داخل السجون والمعتقلات والنفي خارج بلاده ، ربما يسأل الكثير من أبناء الأجيال الجديدة المنتمية للنشاط السياسي أو الثقافي أو لكليهما عن تلك المواقف النضالية في حياة الادبية وتأثر الشعراء العراقيين بها...وهذا مانطرحه من تأثير واضح على الشعر والشعراء العراقيين ، وتأثرهم بهذا الشاعر العظيم ، في ورقتنا البحثية .

NAZİM HİKMƏTİN YENİ ƏRƏB ƏDƏBİYYATINA TƏSİRİ

Dr. Ahmed Abdoh Tarabeik

*Misir, Asiya və Türk dünyası məsələləri üzrə tədqiqatçı,
beynəlxalq əlaqələr üzrə fəlsəfə doktoru
ahmedtrabic@hotmail.com*

Telefon/WhatsApp: 002 01005816417

Nazim Hikmət öz qəlbini, ağılı və həyatını öz millətinə həsr etmiş, lakin poeziyası ilə isə dünyanın müxtəlif millətlərinin milli azadlıq, sosial ədalət və sülh uğrunda mübarizəsini onların adlarından, coğrafi mövqeyindən, milli kimliyindən, etnik mənsubiyyətindən asılı olmayaraq vəsf etmişdir. Onların qələbələrini türk xalqlarının qələbəsi, onların məğlubiyyətini isə öz məğlubiyyəti, habelə onların sevinc və kədərini öz millətinin sevinc və kədəri hesab etmişdir.

Türk xalqı Nazim Hikmətin adını onun sadə, incə və dürüst yazdığı tragik əsərlərindən Türk torpaqlarında inqilabla çulğalandığı zaman 1923-cü ildə respublika dövrünə qədəm qoyacağı an yeni qərinənin yarandığı an öyrənmişdir. O, Sovet İttifaqına təqaüdlə sosial elmlər sahəsində təhsil almaq üçün getmişdir.

Moskvada şairin Avropa poeziyasının ənənələrini özündə cəmləşdirərək, əsl ərəb poeziyasının qollarından birini təmsil edən böyük irs sahibi türk poeziyasının bərəkətli irsinə yeni zənginlik əlavə edərək insan yaradıcılığının yeni mənbəyini açır.

XX əsrin ortalarında Nazim Hikmət böyük ərəb şairləri üçün öz şeirləri ilə mübarizə aparan, mübariz və qırılmaz bir halqa ilə müasir ərəb poeziyasına bağlanan və onlara yeni nəfəs verən bir örnək olmuşdur.

Nazim Hikmətin müasir ərəb poeziyasına təsirini üç istiqamətdə müşahidə etmək olar:

Birincisi, yüksək bədii səviyyənin mahiyyətini itirmədən, özgələşmədən, sünilikdən uzaq poetik ifadənin sadəliyinə doğru meylidir. “Ərəb Azad Poeziya” hərəkatının şairləri Nazim Hikmət poeziyasının sadəliyində onların sadəlik və dərinlik iddialarını birlikdə təsdiqləyən güclü dayaq tapmışlar.

İkincisi: Rəsmi və ya xalq olmasından asılı olmayaraq irsə xələl gətirmədən əl-Bəyatinin, Adonisin, Əməl Dunqulun, Hicazinin və d. poeziyasında rast gəldiyimiz kimi ərəb irsinin maraqlarını qorumaqla yeni "Ərəb Azad poeziyası"nı hərəkatının yaranmasına təkan vermişdir. Üçüncüsü: sadə, kasıb, vətəninə və dünyanın müxtəlif yerlərində zülm çəkənlərin tendensiyasını ifadə etmişdir ki, bu da “Ərəb azad poeziya” hərəkatında məğlub xalqların zülmləri kimi öz əksini tapmışdır.

NAZİM HİKMƏT VƏ SƏMƏD VURĞUN

Əflatun Baxşəliyev

*AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutunun
XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatı şöbəsinin aparıcı elmi işçisi,
f.ü.f.d., dosent
ehmedova_1984@bk.ru*

Görkəmli Azərbaycan şairi Səməd Vurğun böyük Türk şairi Nazim Hikmətlə xüsusilə yaxın münasibətdə olmuşdur. Bu şairlər arasındakı ədəbi-mədəni yaxınlıq, dostluq əlaqələri daha parlaq bir səhifə təşkil edir. Bu da Azərbaycanda və Türkiyədə hər iki şairin sevilməsinə səbəb olan ilkin şərtlərdən biridir.

Mütəxəssislərin araşdırmalarına görə Nazim Hikmət Azərbaycanda doqquz dəfə olmuşdur. Əlbəttə, təbiidir ki, şairin birinci və ikinci dəfə Azərbaycana gəlişi o qədər də hiss olunmamışdır. Çünki bu illərdə o, hələ ədəbi mühitdə o qədər də tanınmırdı. Amma 1927-ci ildəki gəlişi isə şair üçün daha uğurlu olmuşdur. Belə ki, bu gəlişi illərində onun əsərləri Azərbaycanın mətbuat orqanlarında çap edilmiş, şairlə bir sıra görüşlər keçirilmiş, onun haqqında bir çox məqalələr dərc olunmuşdur. Bununla da türk şairinə azərbaycanlı oxucular tərəfindən sonsuz məhəbbət, əsərlərinə isə xüsusi diqqət və maraq artmışdır. Təsadüfi deyildir ki, məhz düz bir il sonar (1928-ci ildə) şairin “Günəşi içənlərin türküsü” kitabı Azərbaycan türkcəsində çap olunmuşdur. Əsəri Azərbaycan dilinə Süleyman Rüstəm tərcümə etmiş və özü də bu kitabın redaktoru olmuşdur.

Şairin taleyi elə gətirib ki, Nazim Hikmət səfərlərinin heç birində Səməd Vurğunla görüşə bilməyib. Nazim Hikmətin Azərbaycana birinci və ikinci gəlişində (1921, 1923-cü ildə) Səməd Vurğun hələ Qazax Seminariyasında tələbə idi.

Səməd Vurğun ilk dəfə Nazim Hikmətlə 1951-ci ilin sentyabr ayında Bolqarıstanda görüşmüşdür. Səməd Vurğun həmin görüşə qədər Nazim Hikməti görməsə də yaradıcılığına şübhəsiz ki, yaxından bələd olub. Bu iki qüdrətli şair sonralar Moskvada bir neçə dəfə görüşmüşlər. Nazim Hikmət, hətta Səməd Vurğuna öz şeirlərini də oxumuşdur.

Nazim Hikmət özü də Bakıdan aldığı təəssüratlardan ilhamlanaraq yeni-yeni əsərlər qələmə alırdı. Nazim Hikmət bu səfərlərdən aldığı təəssüratlardan vəcdə gələrək “Otuz il sonra” adlı şeirini qələmə almışdır.

Səməd Vurğunun da Türk poeziyasından faydalanması və bəhrələnməsi soy-kökümüze böyük ehtiram və hörmət kimi əbədi yaşardır. Bu xalqların bir tarixi kökdən şaxələnilib yayılmasının canlı və parlaq rəmzidir. Etnik qohumluğumuza bir dinə, bir mənəbə, bir əqiyəyə bağlanmağımızın, xidmət etməyimizin bu günümüz və gələcəyimizin parlaq bir nümunəsidir.

NAZIM HİKMET'İN HAYATI VE SANATI ÜZERİNE

Doç. Dr. Vesile Şemşek

*Ahi Evran Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi,
İslam Tarihi Ve Sanatları Ana Bilim Dalı*

Nâzım Hikmet Ran ya da Türkiye'den ayrıldıktan sonraki soyadı ile Nâzım Hikmet Borzecki (14 Ocak 1902; Selanik, Osmanlı İmparatorluğu - 3 Haziran 1963; Moskova, SSCB), Türk şair ve yazardır. Şiirleri elliden fazla dile çevrilmiş ve eserleri birçok ödül almıştır. Türkiye'de serbest nazımın ilk uygulayıcısı ve çağdaş Türk şiirinin en önemli isimlerindendir. Uluslararası bir üne ulaşmıştır ve dünyada 20. yüzyılın en gözde şairleri arasında gösterilmektedir.[7][8]

Millî Mücadelenin ilk yılını hasta olarak geçiren Nâzım Hikmet, 19 yaşındayken, 1921 Ocak ayında arkadaşı Vâlâ Nureddin ile Kurtuluş Savaşına katılmak üzere ailesinden habersiz Anadolu'ya geçti. İnebolu'ya vardığında Anadolu halkının, özellikle köylünün çileli yaşayışını yakından gördü. Bu sırada Spartakistlerden Sadık Ahi (Mehmet Eti) adlı bir sosyalistle tanıştı ve ondan yeni fikirler öğrendi. Yedi günlük yaya yolculuk sonrasında Ankara'ya ulaştı. Cepheye gönderilmedi, Tedrisat-1 Taliye Müdürü Kâzım Nâmi'nin (Duru) yardımıyla 14 Haziran 1921'de Bolu Sultanisi kısm-1 iptidai muallimliğine atandı. Burada bir süre öğretmenlik yaptı, çevrenin tutucu olması nedeniyle zorlandı, hatta Milli Mücadeleye karşı padişahı destekleyen kişilerin düşmanlığını kazandı.

Ağustos 1921'de Bolu'dan ayrıldı. Düzce, Akçakoca, Zonguldak ve Trabzon'dan geçerek 30 Eylül'de Batum'a ulaştı. Burada bir süre yaşadı, yolculuğunda kendisine eşlik eden Vâlâ Nureddin'in yanı sıra Batum'da tanıştığı Ahmet Cevat (Emre) ve Şevket Süreyya (Aydemir) ile Temmuz 1922'de Tiflis'ten Moskova'ya gitti.

Nâzım Hikmet Temmuz 1922'de Moskova'ya vardığında Ekim Devrimi sonrasında başlamış olan Rus İç Savaşının son ayları yaşanıyordu. Nâzım Türkiye Komünist Partisi üyesi olarak burada Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesinde felsefe, siyasal bilimler ve iktisat dallarından oluşan Marksizm-Leninizm eğitimi aldı. Moskova'da SSCB'nin ilk yıllarına tanık oldu.

Rus avangart şiirini inceledi; Bagritski, Mayakovski, Selvinski, İnber, Panov gibi edebiyatçıların eserlerini tanıdı. Rus fütüristleri ve konstrüktivizmden esinlendiği bu dönemde klasik biçimden sıyrılarak yeni bir biçim geliştirmeye başladı. 1923 Ocak ayında Mayerhold Tiyatrosunda düzenlenen Uluslararası Sanat Gösterisinde Yeni Sanat başlıklı şiirini okudu. 1924'te yayınlanan ve Türkiye Komünist Partisinin (TKP) kurucularından Mustafa Suphi ve 14 arkadaşınının 28-29 Ocak 1921'de Trabzon açıklarından boğularak katledilmelerini anlatan ilk şiir kitabı 28 Kanunisanide Moskova'da sahnelendi.

1 Mart 1926 tarihinde kabul edilen Türk Ceza Kanunu uyarınca bir yıl önce aldığı 15 yıllık hapis cezası 1 yıla inince, Nâzım Hikmet yurda dönmek için Türkiye Büyükelçiliğine

birkaç kez başvurdu fakat olumlu sonuç alamadı. Bunun üzerine Temmuz 1928'de partili yoldaşı Laz İsmail (1970'lerde TKP genel sekreteri olan, Marat kod adlı İsmail Bilen) ile birlikte ülkeye sahte pasaportla girdikten sonra Hopa'da yakalanıp burada iki ay tutuklu kaldıktan sonra Rize'ye, oradan İstanbul'a, oradan da Ankara'ya sevk edildiler. Burada Nâzım'ın 1925 İstiklal Mahkemesi mahkûmiyet hükmü kaldırıldı, ikisine sahte pasaport kullanmaktan üç ay ceza verildi, fakat tutukluluk süreleri mahkûmiyet süresini aşmış bulunduğu için serbest bırakıldılar.

Nâzım, Ankara'da eski TKP yöneticilerinden olup 1927 Tevkifatı sonrası Kemalizm ile uzlaşmayı tercih eden Şevket Süreyya Aydemir ve başkaları tarafından ya da onlar aracılığıyla kendisine yapılan Halkevi bünyesinde çalışma teklifini geri çevirip İstanbul'a gitti ve 1929'da Zekeriya Sertel ve Sabiha Sertel'in çıkardığı Resimli Ay dergisinin kadrosuna katıldı. Bu arada Muhsin Ertuğrul, Cemal Reşit Rey, Peyami Safa gibi ünlü isimlerle de çalıştı. Kısa sürede ülke çapında tanınan bir şaire ve düşünce adamına dönüştü.

NAZİM HİKMƏT VƏ NİMA YUŞİC YARADICILIĞINDA TİPOLOJİ OXŞARLIQ

Cavanşir Məmmədzadə

Bakı Dövlət Universiteti, Şərqsünaslıq fakültəsi

f.ü.f.d.

mhjavanshir@mail.ru

Çağdaş türk ədəbiyyatının ən ünlü simalarından sayılan Nazim Hikmət (1902-1963) keşməkeşli və məşəqqətli ömür yolu, eyni zamanda parlaq və novator yaradıcılığı ilə təkcə Türkiyədə deyil, bütün dünyada böyük məşhurluq qazanmışdır. Həyatı boyu dəfələrlə təqiblərə məruz qalmasına, zindanlarda həbs edilməsinə, əsərlərinin qadağan olunmasına rəğmən öz ideallarından heç zaman vaz keçməmiş, şair və vətəndaş əqidəsinə daim sadıq yaşamışdır. Qısa zamanda şöhrəti ölkəsinin sərhədlərini aşmış, şeirləri dünya xalqları arasında dillər əzbərinə çevrilmişdir. Öz varlığı və yaradıcılığı ilə bir çox yerli və xarici şairlərin sənət dünyasında izlər buraxmışdır. Nazim Hikmət şeiri müasir fars poeziyasının tanınmış nümayəndələrinin (Huşəng Ebtehac, Siyavuş Kəsrayi, Həmid Müsəddiq və b.) yaradıcılığına da təsir etmişdir. Şeirlərinə əsasən onun portretini coşqun, həyatsevər, alovlu və mübariz şair kimi təsvir etmək olar. İşıqlı şəxsiyyətinə və yenilməz ruhuna qəti hakim kəsilmiş vətənpərvərlik, mübarizlik və hürriyətsevərlik aşırı dərəcədə əsərlərinin nüvəsinə yansımışdır. Şeirlərinin hər bir misrası, mətlə və məqtəsi, nəqəratı onun yeni, bədii təfəkkürünü və təxəyyülünü, fikir və ideyalarını, düşüncə və təəssüratlarını zehinlərdə aydın və işaran tərzdə canlandırır.

Heç şübhəsiz ki, Nazim Hikmətin yaradıcılığı antik türk poeziyasından, Şərq və Qərb ədəbiyyatının nailiyyətlərindən qidalanmışdır. Məşhur türk şairinin ədəbi fəaliyyətində İranın qədim və zəngin ənənəli söz sənətindən bəhrələnməsi istisna deyildir. O, da iranlı həmkarı şair Nima Yuşic (1897-1960) kimi klassik ədəbi ənənələrin təkcə təqlidçisi və davamçısı olmamış, bədii irsə novator və yaradıcı münasibət bəsləmişdir. Konkret şəkildə desək, hər iki sənətkar biri türk, digəri isə fars poeziyasında əsaslı yeniliklərə imza atmışlar. Onlar arasında ortaq cəhətlərdən başlıcası hər ikisinin təmsil etdikləri ədəbiyyatda sərbəst şeirin banisi olmasıdır. Əlbəttə ki, sərbəst şeir iki prinsipə - yeni baxışa və yeni struktura əsaslanırdı. Bir-biri ilə əlaqəli olan hər iki prinsip özündə şeirin zehni və zahiri şəkillərinin vəhdətini əks etdirirdi. Azad şeirin məğzi şairin düşüncəsi, dünyabaxışı və dünyaduyumundan ibarət idi. Sərbəst şeirdə zehni şəkilin tələbinə görə şeirin qəlibi dəyişir, bir neçə vəzn peyda olur, misraların bərabərliyi pozulur, qafiyə gözlənilmir, daxili musiqi müstəsnaqlıq təşkil edir və s. baş verir.

Nazim Hikmət və Nima Yuşicin yaradıcılıqlarında həm də simvolizm və rəmzçilik aparıcı xətt təşkil edir. Rəmzlər silsiləsi onların şeirinə vəhdət və tamlıq bəxş edir. Simvolika ilə realizm əlaqələndirilir, canlı və cansız işarələr təkcə zehində deyil, eyni zamanda göz önündə cəmləndirilir.

ABŞ ƏDƏBİ KONTEKSTİNDƏ NAZİM HİKMƏT FENOMENİ

Şükufə Vəliyeva

AMEA Nizami Gəncəvi

adına Ədəbiyyat İnstitutu

Dünya ədəbiyyatı və komparativistika

şöbəsinin aparıcı elmi işçisi

valiyevashukufa@gmail.com

Hər bir ədəbi əsər tərcümə edilməyənədək aid olduğu xalqın abidəsidir, tərcümə edildikdən sonra beynəlmilləşir. Nazim Hikmət yaradıcılığının ABŞ-da öyrənilməsi və nəşri tarixinə nəzər saldıqda XX əsrin əvvəllərindən müasir günümüzədək göstərilən təşəbbüslər təqdirəlayiq hesab edilə bilər. Fikrimcə, mühacir Nazim Hikmətin amerikalı oxucuya ilk dəfə şeirləri ilə deyil, məhz siyasi görüşləri ilə təqdim edilməsi də tarixi gerçəklikdən doğan zərurət idi. Belə ki, Nərmin Müvəffəq 1932-ci ildə yazdığı “Yeni Türkiyənin şairi” (“A Poet of the New Turkey” *The Bookman*, 74/5. New York) adlı səkkiz səhifəlik məqaləsində Nazim Hikməti kommunist şair kimi təqdim edir. Təxminən iyirmi illik fasilədən sonra “Kütlələr və məğz” icmalında “Nazim Hikmət faktı” (“The case of Nazim Hikmet” *Masses and Mainstream*, 1950, New York) və “Nazim Hikmətlə söhbət” (“A talk with Nazim” *Masses and Mainstream*, 1951, New York) adlı məqalələrin dərc edilməsi də ictimai-siyasi səbəblərlə birbaşa bağlı idi.

Gerçək düşüncə ilə fəlsəfi qavrayışın mükəmməl sintezi əsasında yazılmış əsl ədəbiyyatşünaslıq nümunələri hesab edilən Nazim Hikmətin seçilmiş şeirləri ilk dəfə Rozet Aviqdor və Nilüfər Mizanoğlunun tərcüməsi ilə 1954-cü ildə “Nazim Hikmət şeirləri” (“Poems by Nazim Hikmet, New York”) adlı kitabda nəşr edilib. Qeyd edək ki, bu Nazim Hikmətin şeirlər kitabının (ingilis dilində Ş.V.) ilk ABŞ nəşridir.

1975-2012-ci illərdə əslən türk olan ABŞ professoru Mutlu Konuk Bleyzinqlə həyat yoldaşı - tərcüməçi Rendi Bleyzinq Nazim Hikmətin şeirlərini ingilis dilinə tərcümə edərək doqquz kitab nəşr etmişlər. Sonrakı illərdə nəşr edilən ən yeni kitab müəlliflərini tək-tək sadalamaq qeyri-mümkün olacağından qısa olaraq nəzərinizə çatdıraq ki, müasir tərcüməçi-müəlliflər də Nazim Hikmət qələminin pafosunu, ruhunu “duyaraq” şeirləri türk dilindən ingilis dilinə uğurlu şəkildə tərcümə etmişlər.

Nəticə olaraq qeyd edək ki, bundan sonra da özünəməxsus emosional təsir gücü və estetik xüsusiyyətləri ilə zəngin ədəbi irsinin ingilis dilinə tərcümə edilərək ABŞ-da geniş oxucu kütləsinə təqdim edilməsi Nazim Hikmət fenomeninin dünya mədəniyyət məxəzinin əvəzəilməz dəyərinə çevrilməsi deməkdir.

КИТАЙСКИЙ «СЛЕД» В ЖИЗНИ И ТВОРЧЕСТВЕ НАЗЫМА ХИКМЕТА

Рафиг Аббасов

*Институт востоковедения имени
академика Зии Буниятова НАНА,
ведущий научный сотрудник,
кандидат географических наук
rafabba@yandex.ru*

Московский период жизни Назыма Хикмета в 20-х годах прошлого века во многом был связан с его учебой в Коммунистическом университете трудящихся Востока. В тот период на него оказывают глубокое впечатление творчество поэта-футуриста Владимира Маяковского с его знаменитой графической подачей стиха – «лесенкой» и театрального режиссёра, теоретика театрального гротеска и создателя «биомеханической» актёрской системы Всеволода Мейерхольда. В 1924 году в Москве вышел первый поэтический сборник Назыма Хикмета «28 Kanunisani». Он принимает активное участие в создании экспериментального театра-студии. Театр Мейерхольда в тот период шефствовал над Коммунистическим университетом трудящихся Востока. Китайские студенты университета участвовали в постановке известной пьесы «Рычи, Китай!» драматурга и поэт-футуриста, автора романа на китайском материале «Дэн Ши-хуа» Сергея Третьякова, основанной на реальных событиях, происходивших в 1924 году в уездном городе Ваньсянь и повествующей о борьбе китайских портовых рабочих против британских колонизаторов. Пьеса «Рычи, Китай» в сезоне 1926/27 года была также поставлена и в Бакинском рабочем театре.

В своем автобиографическом романе "Жизнь прекрасна, братец мой", Назым Хикмет, описывая себя как подпольщика-коммуниста и художника Ахмеда, который прячется от полиции в доме своего друга Измаила в Измире, вспоминает весь свой революционный путь в Турции и в годы учебы в Москве. Назым Хикмет с особой теплотой повествует о дружбе с китайцем Си-я-у (Сяо Сань), его соседом по комнате в университетском общежитии, руководителем китайского студенческого ансамбля изящных искусств. Назым Хикмет подмечает приверженность Си-я-у к китайским национально-культурным ценностям, увлеченность резьбой из кусочков слоновой кости фигурок китайских девушек и старичков, повествует об их деликатном соперничестве за любимую русскую девушку Аннушку, вспоминает свое участие в праздновании китайских революционных праздников, где с яркими, понятными даже без перевода речами, выступает их сокурсник китаец Ли. Назым Хикмет, в своем романе, описывая политические катаклизмы в России и Турции, говорит о наполненных болью и радостью человеческих судьбах, как части общей истории разных народов.

Си-я-у (Сяо Сань), впоследствии стал известным китайским поэтом - реалистом, поэтическое творчество которого было связано с борьбой китайского народа против японской агрессии, поддержкой международной солидарности трудящихся. Широкую известность получили его поэтические сборники «Кровавое письмо», «Хунаньская флейта», "Дорога мира", книги очерков «Героический Китай», «Китай непобедим», "Революционные народные песни" и сборник "Стихи павших героев-революционеров". Сяо Сань был участник Движения 4 мая, вместе с Мао Цзэдуном принимал активное участие в революционной деятельности в 20-е годы прошлого столетия. Сяо Сань неизменно вел борьбу с устаревшими представлениями о Китае и китайцах, выступая глашатаем борьбы в защиту идей национально-освободительного движения, был участником движения сторонников мира, переводчиком на китайский язык "Интернационала", литературным критиком, редактором журнала "Интернациональная литература", занимал ряд видных постов в области культуры в КНР.

В 1929 году Назым Хикмет, выражая свою поддержку освободительному движению в Китае против британской и французской колониальной политики, публикует поэму «Джоконда и Си-я-у» (JokondileSiYa-U), тема которой была навеяна словами его студенческого друга Си-я-у о том, что за время пребывания в Париже он постоянно ходил в Лувр, чтобы увидеть на знаменитой картине Леонардо да Винчи «Джоконда» «любовь всей моей жизни - Мона Лизу», а также слухами вокруг возвращения картины в музей после кражи в 1911 году. Сюжет поэмы прост: Джоконда влюбляется в зашедшего в Лувр китайского студента - революционера из Шанхая Си-я-у, которого во время первомайских событий в Париже арестовывают и высылают по политическим мотивам в Китай. В поисках любимого, Джоконда покидает музей и направляется в Китай, где видя его казнь, становится революционером, сражаясь с армией Чан-Кайши, ведя борьбу против империализма. В последней главе поэмы, арестованная и приговоренная к сожжению, знаменитая своей загадочной улыбкой, впервые познавшая радость битвы за свободу Джоконда, впервые смеется от всей души, горит, освещая путь людям к свету социализма. Фантастическая поэма «Джоконда и Си-я-у» - эпический рассказ-сказка, пронизанный синтезом Востока и Запада и эстетикой эпохи Возрождения, повествует о любви китайского юноши к изображенной на картине Мона Лизе в контексте революционных событий в Китае в 20-е годы прошлого века, проникновения идей социализма в Турцию, отражая противостояние любви и гуманизма жестоким реалиям империализма. Назым Хикмет написал эту поэму в духе традиций диванной литературы, используя историю двух влюбленных в произведении поэта - мевлеви Шейха Галипа «Hüsni ü Aşk» (Красота и Любовь).

NAZİM HİKMƏT: SOVETLƏR DÖNƏMİ AZƏRBAYCANINDA TÜRK SİMVOLU

Pərvin Nurəliyeva

ADPU, Ədəbiyyat kafedrası, f.ü.f.d.

nuraliyevaparvin@gmail.com

Məlumdur ki, Azərbaycan və Türkiyə coğrafi ərazi baxımından ayrı-ayrı ölkələr olsalar da, buradakı xalqlar bir-birinə dərin və ayrılmaz köklərlə bağlıdır. Türk inqilabi poeziyasının banisi, türk ədəbiyyatına sərbəst şeiri gətirən istedadlı şair, yazıçı, rəssam, ssenarist, dramaturq, ictimai xadim, Beynəlxalq Sülh Mükafatı laureatçısı Nazim Hikmətin türkdilli xalqların arasında ədəbi əlaqələrin genişlənməsində böyük rolu olmuşdur. “Şair öz xalqının carçısıdır” – söyləyən Nazim Hikmət azadlıq, dostluq, gözəllik, sevgi şairi idi.

Nazim Hikmət Azərbaycana, Azərbaycan ədəbiyyatına bağlı bir insan idi. Hələ sovetlər dönməndə, Türkiyə ilə əlaqələrimizin olmadığı bir vaxtda o, həsrətində olduğumuz Türkiyənin səsinə, ətrinə bizə gətirir, ürəyimizi sərinlədir. Nazim Hikmət o zaman bir türkcülük simvolu idi. O, dəfələrlə Bakıya gəlmiş, tanınmış Azərbaycan şairləri, ziyalıları ilə həm şəxsi dostluq, həm də yaradıcılıq əlaqələri qurmuşdur. “Bakıya gəldim, dünyalar mənim oldu”- deyən şair Azərbaycana xüsusi məhəbbət bəsləyirdi. Məmləkətinin həsrətini çəkən, Moskvada yaşamağa məcbur olan Nazim Hikmət Bakını ikinci vətəni hesab edir, öz qan qardaşlarının yanında qürbətə acısını unudurdu. “Bakıda oyanmaq” adlı şeirində Bakını həm İstanbulla, həm də İzmirə bənzədirdi. “Neftə doğru”, “Neftin cavabı”, “Bayramoğlu”, “Xəzər dənizi” və bir çox başqa şeirlərində o, Bakını sevə-sevə tərənnüm edir. Hələ 1927-ci ildə Nazim Hikmət Bakıya ilk dəfə səfər etdiyi zaman onun iştirakı ilə ədəbi gecələr keçirilir, şair və yazıçılar onunla sıx yaradıcılıq təmasında olurdular. Şairin şeirləri “Maarif və Mədəniyyət”(Azərbaycan) jurnalında müntəzəm çap olunurdu. Azərbaycan ədəbiyyatının tanınmış şairləri Səməd Vurğun, Rəsul Rza, Süleyman Rüstəm, Mikayıl Rəfilə və başqaları onun ətrafına yığılır, ədəbi müzakirələr aparır, onu bir dəqiqə tək qoymurdular. Nazim Hikmətin “Günəşi içənlərin türküsü” adlı ilk şeir kitabı da Süleyman Rüstəmin redaktorluğu ilə 1928-ci ildə Bakıda, Azərnəşrdə çap olunmuşdur. Nazim Hikmət 50-ci illərdə ən çox oxunan şairlərdən biri idi. Onun “Seçilmiş əsərləri” ilk dəfə 1952-ci ildə, sonra isə təkrar 1958-ci ildə Bakıda nəşr olunmuşdu. 1957-ci ildə ikinci dəfə Bakıda səfərdə olan Nazim Hikməti artıq bütün ölkə tanıyırdı. O sadəcə bir sevilən şair yox, həm də Türkiyənin, türk dilinin simvolu olaraq qavranırdı.

AZƏRBAYCAN XALQININ VƏ ƏDƏBİYYATININ YAXIN DOSTU NAZİM HİKMƏT

Səba Namazova

Gəncə Dövlət Universiteti,

f.ü.f.d., dosent

seba8080@mail.ru

XX əsr dünya ədəbiyyatının ən böyük şairlərindən olan Nazim Hikmət yalnız türk xalqının deyil, ümumən Şərqi xalqlarının poeziyasına misilsiz təsir göstərmiş, yaradıcılıqda yeni yol açmış novator sənətkardır. O, özünün romantik ruhlu, dərin məzmunlu əsərləri ilə çağdaş türk ədəbiyyatının inkişafına mühüm təkan vermişdir. Nazim Hikmət mübariz ictimai xadim, istedadlı şair və dramaturq idi. Bununla belə, poeziya onun bədii yaradıcılığının ana xəttini, istedadının ən qüvvətli istiqamətini təşkil edirdi.

Nazim Hikmət xalqının azadlığı, xoşbəxtliyi uğrunda durmadan mübarizə aparmış, millətinə bəslədiyi sonsuz sevgisi səbəbindən fasilələrlə həyatı zindanlarda keçmiş, qütbət sıxıntılarını, iztirablarını yaşamışdır.

Şair şeirlərinin birində həmin hissləri belə ifadə edirdi:

Bağlısan deyə ölkənə,

Dünyaya, insana,

Ya boğazdan asılırsan

Ya atılırsan zindana.

Məlumdur ki, Nazim Hikmətin “Sərvlikdə” adlı ilk şeiri 1918-ci ildə “Yeni məcmuə” jurnalında dərc olunmuşdur. Onun 1926-cı ildə qələmə aldığı ilk poeması “Neft dünyasına səyahət” isə Bakı neftçilərinin fəaliyyətindən bəhs edirdi. Ümumiyyətlə, şairin həyatının Bakı dövrü unudulmaz xatirələrlə yadda qalmışdır.

Nazim Hikmətin 1928-ci ildə Azərbaycanda birinci kitabı – “Günəşi içənlərin türküsü” nəşr olunmuşdur. Şairə həsr olunmuş ilk məqaləni də elə Bakıda dövrün görkəmli tənqidçisi Əli Nazim yazmışdır. Həmin məqalə “Günəşi içirik... günəşlənik” adlanırdı və müəllif, böyük türk şairinin müasir Azərbaycan şeirinə təsirini burada məxsusi vurğulamışdır.

Nazim Hikmətin zəngin poetik irsi içərisində başlıca yeri olan “Bayram oğlu”, “Arpa çayının iki yanı”, “Xəzər”, “Neftə doğru” əsərlərinin mövzusu Azərbaycanla bağlıdır. Məmləkətdən sonra heç bir ərazi ona Azərbaycan qədər doğma olmamışdır. Nazim Hikmət Bakını İzmirə bənzədirdi. O səbəbdəndir ki, Bakı, Xəzər haqqında təsirli şeirlər yazardı.

Görkəmli bəstəkarımız Arif Məlikovun Nazim Hikmətin librettosu əsasında yaratdığı “Məhəbbət əfsanəsi” baleti bir sıra ölkələrdə tamaşaya qoyulmuş, heykəltaraş Münəvvər Rzayeva şairin büstünü, Toğrul Nərimanbəyov isə portretini məharətlə yaratmışlar.

Məşəqqətli ömür yolu keçmiş Nazim Hikmət insanın mənəvi aləminin zənginliyini, duyğularının incəliyini, həyatın təzadlarını bütünlüklə əks etdirməyə müfəffəq olmuş, beləliklə, türk şeiri tarixində əbədiyaşarlıq qazanmışdır.

NAZİM HİKMƏT VƏ ONUN HAQQINDA İLK TƏDQİQATLAR

Barat Osmanova

*AMEA akad. Z. M. Bünyadov adına
Şərqişünaslıq İnstitutunun
Türk filologiyası şöbəsi, aparıcı elmi işçi
f.ü.f.d.*

Dünyaca məşhur türk şairi Nazim Hikmət o xoşbəxt şairlərdəndir ki, hələ çox gənc yaşlarından tanınmış və yaradıcılığının ilk dövrlərindən başlayaraq, onun haqqında müxtəlif səviyyədə və müxtəlif yanaşmalarla bir çox məqalələr yazılmışdır.

Rusiyada yaranmış yeni dövlətin sorağını eşidən azad fikirli gənc Nazim Hikmət Moskvanı görmək həvəsi ilə yola çıxmış və Bakıya gələrək bir müddət burada qalmışdır.

Bu dövrdə Bakıda çap olunan ən böyük və populyar jurnal olan “Maarif və Mədəniyyət” jurnalı öz səhifələrində onun şeirləri ilə yanaşı, yaradıcılığı, ədəbi platforması, dünya görüşü, ideologiyası haqqında da müxtəlif məqalələr çap edərək, onu ilk olaraq Azərbaycan oxucusuna tanıtmışdır. Onun ilk kitabı “Günəşi içənlərin türküsü” də Bakıda çap olunmuş və haqqında məqalələr yazılmışdır.

Onun haqqında ilk araşdırma aparıb, məqalə yazan Cabbar Əfəndizadə olmuşdur. “Ədəbiyyatda futurizm” (“Maarif və mədəniyyət”, 1926, № 7) adlı məqaləsində müəllif, o dövrdə ədəbiyyatda baş verən proseslərdən bəhs edərkən, yeni cərəyanların yaranmasında fəal iştirakçı kimi, ilk olaraq Nazim Hikmətin adını çəkir və onu futurizm cərəyanının qüdrətli nümayəndəsi adlandırır.

Bu ilk tanışlıqdan sonra onun yaradıcılığına maraq artmış və jurnalda tez-tez şeirləri çap olunmağa başlamışdır.

Jurnalın 1927-ci il 7-ci nömrəsində Süleyman Rüstəm, “Nazim Hikmət” adlı məqaləsində şairin qısa tərcümeyi-halından bəhs etdikdən sonra, onun türk poeziyasına gətirdiyi yeniliklərlə oxucunu tanış edir.

1928-ci ildən “İnqilab və Mədəniyyət” adı altında nəşrini davam etdirən jurnal, yenə də Nazim Hikmətin şeirlərini və haqqında yazılan məqalələri çap etməkdə davam edir. Jurnalın 1928-ci il 4-cü nömrəsində müəllifi göstərilməyən bir məqalədə Nazim Hikmət “Məzlum şərqin şairi” adlandırılır. Yenə həmin il jurnalın 6-cı nömrəsində M. K. imzalı müəllifin “Ədəbiyyat cəbhəsində” qəzeti haqqında bir neçə söz” adlı məqaləsində Nazim Hikmətin “Arpaçayının iki yanı” adlı şeiri təhlil olunur və şairin cahan inqilabının şeirini yüksək tutmaqda olduğu qeyd olunur. Jurnalda Nazim Hikmətin ədəbi yaradıcılığı haqqında ilk elmi məqalə yazan Əli Nazim olmuşdur. (“İnqilab və Mədəniyyət”, 1928-ci il, s. 6-7. “Günəşi içirik... günəşlənirik”. O, şairin yaradıcılığını yeni bir hadisə kimi göstərməklə yanaşı onun şeirlərində Mayakovskinin futurizminin də, İlya Selvinskinin və Eduard Baqritinskinin

konstruktivizminin də təsirinin yalnız formada özünü göstərdiyini qeyd edir. O, şairin Türk şeirinin bütün qayda qanunlarına üsyan edib sarsıtdığını və türk feodal-burjua və aristokrat ədəbiyyatına hücum etdiyini yazır. Ə. Nazim, Nazim Hikməti konstruktivist – realist şair hesab edir və onun Azərbaycan şairlərinə də təsiri olduğunu qeyd edir.

Jurnalın 1928-ci il 9-cu nömrəsində müəllifi göstərilməyən bir başqa məqalədə Nazim Hikmətin ilk olaraq Türk ədəbiyyatına sərbəst vəznə gətirdiyi qeyd olunur ki, Mikayıl Rzaquluzadə 1929-cu il 3-cü nömrədə bu fikrə qarşı çıxaraq, N. Hikmətdən də əvvəl türk şeirində sərbəst vəznin mövcud olduğunu, lakin Nazim Hikmətin bu vəzndə ən qüvvətli şeirlər yazdığını söyləyir. “İnqilab və Mədəniyyət” (1929, № 11) jurnalında daha bir məqaləsində Əli Nazim sanki yazılanları ümumiləşdirərək, ədəbiyyatşünaslara Nazim Hikməti ümumtürk ədəbiyyatının təkamülü prosesi daxilində öyrənməyi tövsiyə edir.

DÜNYA ƏDƏBİYYATINDA NAZİM HİKMƏT İZLƏRİ

Ülkər Səmədova

AMEA Z. M. Bünyadov adına Şərqsünaslıq İnstitutunun

Şərq-Qərb şöbəsinin elmi işçisi, f.ü.f.d.

ulker.kudretkizi@gmail.com

Türkcə şeirin dünyadakı ən böyük və ən önəmli təmsilçilərindən biri olan Nazim Hikmət, uşaqlıqdan başlayıb vəfatına qədər ideologiyası və sənət yolu ilə həyatın tam içində qalmağı bacarmış və bütün yaşadıqlarını, hiss etdiklərini, düşüncələrini, ideologiyasını, mənliliyini bacardığı qədər açıq şəkildə oxucusuna çatdırmışdır. Üstəlik həbsxanada keçirdiyi yada qadağa olunduğu dövrlərdə belə yazmaqdan, özünü ifadə etməkdən əl çəkməmişdi. Nazim Hikmət, həm istifadə etdiyi dil, özünə məxsus üslub, həm də temalardakı müxtəliflik və dünyaya baxış bucağı ilə türkcə şeirin dünyada da diqqət çəkməsini təmin etmişdir. Bu baxımdan özünü bir dünya insanı olaraq təsvir edən şair, əsərlərini dünyəvi ədəbiyyat anlayışı çərçivəsində yazmışdır. Bu əsərlər italyan, yunan, ingilis, rus, fransız, ispan, alman, yapon, urdu kimi bir çox dillərə çevrilmişdir. Şair müdafiə etdiyi ideologiya sayəsində müxtəlif ölkələrdə yaşayan amma eyni dünyagörüşünü paylaşan novatorların və intellektual şəxslərin diqqətini çəkmişdir.

Mutlu Konuk, Randy Blasing ilə birlikdə Nazim Hikmət şeirlərini ingiliscəyə tərcümə edib nəşr etdirdikləri “Poems of Nazim Hikmet” (2002) adlı kitabında “Introduction” başlıqlı hissəsində şeirləri əlildən çox dilə çevrilən Nazimi, XX əsrin böyük dünya şairlərindən biri olaraq təqdim edir və Nazimi Vitmana bənzədərək, eyni anda özü, ölkəsi və dünya haqqında danışı biləcək bir dünya görüşünə sahib olduğunu yazır.

Cevat Çapan, İşıq universitetindəki çıxışı zamanı Nazim Hikmətin şeirlərinin əskiksiz şəkildə ilk olaraq Joyce Salvadori Lussu tərəfindən İtalyancaya tərcümə edildiyini qeyd etmişdir.¹ Lussu “Dünya Sülh Hərəkatı” konfransı çərçivəsində getdiyi Stokholmda Nazim Hikmətlə tanış olur və şeirlərini tərcümə etməyə başlayır. Nazim Hikmət 1960-cı illərdə Lussunun tərcümələri ilə İtaliyada məşhurlaşır.

Yunanca edilən tərcümələrində Nazim Hikmətin tanınmasında önəmi böyük idi. Bu şeirlər Yannis Ritsos adlı bir tərcüməçi tərəfindən yunan dilinə çevrilmişdir. Ritsosun Nazim üçün yazdığı və Cevat Çapanın Türkiyə türkcəsinə çevirdiyi şeirin adı da çox maraqlıdır. Şeir “Bir ad müzik ve evrene dönüşünce”²

Tezis limitini nəzərə alaraq, yazımızda sadəcə 1950-ci illərdə tərcümə olunan əsərləri siyahıya saldıq. Konfrans məqaləsində Nazim Hikmətin həm həyatda olduğu müddətdə, həm də ölümündən sonra tərcümə olunan əsərləri iştirakçıların nəzərinə çatdırılacaq.

1950-ci illərdə tərcümə olunan şeirləri

¹<http://www.enciclopediadelledonne.it/biografie/joyce-salvadori-lussu/> [9 Ekim 2020

² <https://www.antoloji.com/bir-ad-muzik-ve-evrene-donusunce-siiri/>

1950	Rusca	Palladin	Stihi	Moskva
1951	Fransızca	Tristan Tzara (Həsən Gürehin qeydləri əsasında)	Poemes de Nazim Hikmet	Paris
1952	İngiliscə	---	Selected Poemes	Kərkük
1953	İspaniya	ancesa por naro Vill, Nueva Julio Meirama	Poemas	Buenos Aires
1954	İngiliscə	Ali Yunus	Poems	Nyu-York
1955	Yaponca	Horiuchi Hirko, Murakami Setsuko Yaku	Ai no densetsu; Tsuma e Gokuchuyori	Tokio
1956	Yaponca	Mine Toshio	Gokuchu Shokan: Shishu	Tokyo
1957	Rusca	Babaeva	Izbrannye socinenaii a v dvukh tomakh	Moskva

NAZİM HİKMƏT POEZİYASINDA SATİRA VƏ HƏCV ÜNSÜRLƏRİ

Aytən Quliyeva

AMEA Məhəmməd Füzuli adına

Əlyazmalar İnstitutu, f.ü.f.d.

a.quliyev.elyazma@gmail.com

Nazim Hikmət yaşadığı dövrün ictimai-siyasi hadisələrinə poetik əsərləri ilə münasibət bildirmiş, millətini geriye aparan, cəhalətə sürükləyən qüvvələri ifşa etmişdir. Məlum olduğu kimi, poeziyasında daha çox xalqın azadlıq mübarizəsini, inqilab ruhunu ifadə edən şair bəzi məqamlarda həcv və satiranın gücü ilə siyasi görüşlərini ifadə edib. Bu əsərlərdə şairin müasiri olduğu cəmiyyətin mövcud vəziyyətinin aydın təsviri vardır. Belə ki, N. Hikmət “İyirminci əsrin sərgüzəştləri” adlı şeirində incə detallar, poetik ifadələrlə ayrı-seçkilik, təbəqələşmənin insanların başına gətirdiyi müsibətləri, müxtəlif iqtisadi sistemlərin səbəb olduğu faciələri, mənəvi böhran hallarını göz önünə gətirir. Şair kapitalizm quruluşu haqqında qənaətini maraqlı satirik mübaliğə ilə oxucuya çatdırır:

Elə tüstü çıxdı, qurum yağdı ki,
göydə Allah belə mələikələrə
amerikan markalı müşənbə geyindirdi...

Şair “Məmləkətimdən insan mənzərələri” əsərində vətən xainlərini, satqın jurnalistləri, rüşvətxorları, öz vəzifələrini layiqincə yerinə yetirməyən məmurları həcv edir, onların bir-birinin ətinə yeyərək, şərəf və ləyaqətlərini sataraq qazanc əldə etdiklərini yazır:

Vatan sevgisi mi bu hergelelərdə?
Hangi vatan sevgisi?
Sandalya, depo, fabrika, çiftlik, apartman sevgisi.
Mülkünü, sermayesini al sandalyasını çək altından,
heriflərdə düşman toprağı olur vatan.

N. Hikmətin “Həcv vadisində bir təcrübeyi-qələmiyyə”, “Provokator”, “Birinci cavab”, “İkinci cavab”, “Şərq və Qərb” şeirləri həmçinin siyasi-ictimai satira və həcv nümunələri sayıla bilər. N. Hikmət şeirlərində həcv bir qədər fərqli formada öz əksini tapır. Ədəbiyyatşünaslıq elmində həcvlərin daha çox şairlər arasındakı şəxsi münasibətlər zəminində qələmə alındığı qənaəti mövcuddur. Lakin N. Hikmət şeirlərində həcv ünsürləri ümumbəşəri, ictimai-siyasi məzmun daşıyır. Onun satirik, həcv xarakterli şeirlərində ən çox dövrün siyasətçilərinin kəskin tənqidi ön plandadır.

Dünya ədəbiyyatı tarixində özünəməxsus qələmi, fəlsəfi düşüncəsi ilə seçilən, əsərləri müxtəlif dillərə tərcümə olunmuş böyük türk şairinin çoxşaxəli yaradıcılığında satirik dilin, üslubun dərin kökləri vardır. Satira və həcv ünsürləri Nazim Hikmət yaradıcılığının digər ədəbi formalarında da özünü göstərir.

NAZİM HİKMƏTİN “RƏSİMLİ AY” JURNALINDA ƏDƏBİ FƏALİYYƏTİ

Emiliya Xəlilova

*AMEA akad. Z.M.Bünyadov adına Şərqsünaslıq İnstitutunun
Türk filologiyası şöbəsinin elmi işçisi*

XX əsr Türk ədəbiyyatının görkəmli simalarından biri olan, Türk poeziyasının böyük şairi Nazim Hikmət 1902-ci ildə Yunanistanın Saloniki şəhərində bir məmur ailəsində anadan olmuş, 1963-cü ildə Moskva şəhərində mühacirət həyatı yaşayarkən vəfat etmiş və orada da dəfn olunmuşdur.

O, Türk ədəbiyyatında bir şair, nasir, dramaturq kimi tanınsa da, sonralar daha çox bir şair kimi məşhur olmuşdu.

Milli Qurtuluş müharibəsindən sonra, 1924-cü ildə Səbinə və Zəkəriyyə Sərtəllərin rəhbərliyi ilə “Rəsimli Ay” jurnalı nəşr olunmağa başlayır. Bu jurnal xalqın mədəni səviyyəsini yüksəltmək, xalqı savadlandırmaq, onların dünyagörüşünü artırmaq, demokratiya haqda məlumat vermək, ictimai-mədəni həyatdakı çatışmazlıqları aydınlatmaq məqsədilə nəşrə başlamışdı.

1928-ci ildən sonra Moskvadan qayıdan və heç bir yerdə iş tapa bilməyən N.Hikmət dostu Vala Nurəddinin yardımı ilə bu jurnalda işə düzəlir. Bu jurnalda işlədiyi müddətdə nəşr olunan əsərləri, məqalələri oxuyar, nöqsanlarını düzəldər və onlara öz münasibətini bildirərdi. Nazim Hikmət işlədiyi dövrdə jurnalda başlanmış ədəbiyyata dair münaqişədə mü-tərəqqi fikirli gənclərdən Səbahəddin Ali Naci Sədullah, Vala Nurəddin, Pəyami Səfa, Kamal Tahir kimi yazıçılarla yanaşı, o da iştirak etmiş və bir çox məsələlərdə öz fikirlərini söyləmişdir.

1) Münaqişəyə səbəb olan mövzulardan biri ədəbiyyatda realizm məsələsi idi. Nazim Hikmət həqiqətləri xalqdan gizlətməyi tənqid edərək göstərirdi ki, sənətkar sənət üçün deyil, xalq üçün yazmalı və xalqın həyatından bəhs etməlidir. O yalnız öz ölkəsinin insanları deyil, bütün dünyada əzilən insanların müdafiəçisi idi və realist bir ədəbiyyatın ən gözəl nümunələrini öz şeirlərində verirdi.

2) Münaqişə mövzularından biri də dil məsələsi idi. Dilin sadələşməsi tərəfdarı olan Nazim Hikmət xalqın dilində olmayan kəlmələrin işlədilməsinə, uydurma sözlərin dilə gətirilməsinə qarşı çıxırdı.

Nazim Hikmət türk dilinin ərəb, fars sözlərinə ehtiyacı olmadığını söyləyir və öz şeirlərini misal gətirirdi. Nazim Hikmətin şeirin texnikasına, məzmununa yenilik gətirdiyi kimi, türk dilinə sadəlik gətirməsi də inkar edilməzdi.

3) Müqayisəli məsələlərdən biri də, “Milli ədəbiyyat”, “Sinif ədəbiyyatı” mövzusu idi.

Nazim Hikmət göstərirdi ki, “Milli ədəbiyyat” yox, “Sinif ədəbiyyatı” var. Burjua ədibləri necə öz sinfinin mövzularını ələ alırsa, proletar ədəbiyyatı təşkil edənlər də əzilən

fəhlə, kəndli sinfinin mövzularını ələ almaq, cəmiyyətdəki realist həyatı göstərmək məcburiyyətindədir.

4) Nazim Hikmət “Rəsimli Ay” jurnalında “Bütləri qırırıq” adlı bir kampaniyaya başlayır və onun tamamilə keçmişini inkar etməsi bir çox münaqişələrə səbəb olmuşdu. Lakin Nazim Hikmət bu münaqişənin bir ədəbiyyat münaqişəsi olduğunu və hər dəyişən dövrdə ədəbiyyatın yeni keyfiyyətlər qazandığını, bunun qədim ilə yeninin mübahisəsi olduğunu göstərirdi. Əvvəllər bir çox yazıçı və şairləri inkar etdiyi kimi Əbdülhəq Hamidi də inkar etməyə, Əbdülhəq Hamidlə görüşüb yaxın olduqdan sonra onun necə böyük şair olduğunu etiraf etmişdi.

Nazim Hikmət ən inqilabi şeirlərini “Rəsimli Ay” jurnalında çalışdığı dövrlərdə yazmışdı. Onun öz inqilabi düşüncələri, yeni ədəbiyyat, sənət sahəsindəki bilikləri ilə dövrünün gənc şair və yazıçıları üzərində böyük təsiri olmuşdur. Romançılarından Yaşar Kamal, Kamal Tahir, Orxan Kamal, Fakir Baykurt, şairlərdən Orxan Vəli, Oktay Rıfat, Məlik Cəvdət və s. Nazim Hikmətin açdığı yol ilə getdilər və “Yeni ədəbiyyat” meydana çıxdı.

NAZİM HİKMƏT YARADICILIĞINDA AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI VƏ İNCƏSƏNƏTİN ROLU

Şəfa Əliyeva

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu,

f.ü.f.d.

shafa.aliyeva89@gmail.com

Azərbaycan xalqının və ədəbiyyatının yaxın dostu, türk inqilabi poeziyasının banisi, romantik şair, sərbəst şeirin ilk nümayəndəsi Nazim Hikmət şeirin və sənətin yüksək qiymətləndirildiyi illərdə dəfələrlə Bakıda olmuş, dövrün görkəmli alimləri, ədibləri ilə şəxsən tanış olmuşdur. Bakıda olduğu müddətdə bir çox yazıçı və şairlə ədəbi əlaqələr yaradan Nazim Hikmət Moskvaya köçdükdən sonra da bu münasibətləri qoruyub saxlaya bilmişdir. Hər zaman qonaqpərvərliyi ilə seçilən Azərbaycan xalqının doğma münasibəti, əsrlərdən bəri davam edən süfrə mədəniyyəti şairi vətənimizə bağlayan başlıca amillərdən idi. Azərbaycan dilində danışan sənətkarlarımızda öz dil həsrətini, vətən nisgilini unutmağa çalışan ədib ədəbiyyatımızı və mədəniyyətimizi də yüksək dəyərləndirirdi.

Azərbaycanın çoxəsrlik tarixinə və ədəbiyyatına yaxından bələd olan şair “Kitabi Dədə Qorqud” abidəsinin böyüklüyündən, Koroğlunun qəhrəmanlığından, Nizami, Füzuli, Mirzə Fətəli Axundzadə dühası, Sabir satirası, eyni zamanda onunla eyni dövrün sənətkarları olan Səməd Vurğun, Süleyman Rüstəm, Əhməd Cəmil, Rəsul Rza, Mikayıl Rəfili haqqındakı məqalələrlə dəfələrlə mətbuatda çıxış etmiş, hətta bir neçəsinə şeirlər ithaf etmişdir. Bakının ecazkar gözəlliyinin vurğunu olan şair şəhəri gəzərkən bugün də ölkənin ən gözəl memarlıq abidələri hesab edilən binaların arxitekturasını diqqətlə incələmiş və şeirlərində bu mənzərələri vəsf etmişdir. Türk ədəbiyyatında “gözəl üzlü şair” və ya “mavigözlü dev” kimi tanınan şair əsərlərinin çapına qadağa qoyulduğu vaxtlarda mətbuatda Orxan Səlim adı ilə çıxış edirdi.

Teatr-səhnə sənətinin inkişafını, nəzərə çarpan yüksəlişini izləyən Nazim Hikmət Azərbaycanın klassikləri Mirzə Fətəli Axundzadə, Cəfər Cabbarlı, İlyas Əfəndiyev və başqalarının dramaturgiyasına, bu əsərlərin səhnələşdirilməsinə böyük maraq göstərmiş, görkəmli bəstəkarlarımızın qələmə aldığı opera və balet tamaşalarını böyük diqqətlə izləmişdir. Xatirələrində bu tamaşalara əlçalan pərəstişkarlar arasında olduğuna görə özünü çox xoşbəxt hiss etdiyini bildirmişdir.

Azərbaycanın ədəbi-mədəni inkişafına böyük töhfələr vermiş Nazim Hikmət Azərbaycan ədəbi mühitində fəvqəladə bir səviyyədə sevilmiş və poeziyamıza, poetik təfəkkürümüzə gözəl təsiri olmuş, haqqında tədqiqatlar aparılmış, çoxlu sayda kitablar və məqalələr dərc edilmişdir.

MİKAYIL RƏFİLİ VƏ NAZİM HİKMƏT DOSTLUĞU

Əzizə Ələkbərova

*AMEA Məhəmməd Füzuli adına
Əlyazmalar İnstitutu, böyük elmi işçi
aalekberli@mail.ru*

Türkiyə vətəndaşlığından çıxarılan, həyatda yaşadığı müddətcə əsərləri vətəninə qadağan olunan, SSRİ-ni, xüsusən Azərbaycanı ikinci vətən sayan, “Bakıya gəldim dünyalar mənim oldu” deyib Bakını doğma İstanbul qədər sevən Nazim Hikmətin bu il 120 yaşı tamam olur. Azərbaycan ziyalıları, şairləri Nazim Hikməti sevdiyi kimi, ədib də bizim aydınlara xüsusi bir sevgi göstərmiş, mütəmadi Bakıda olan tədbirlərdə iştirak edərək ziyalılarımız ilə ünsiyyətdə olmuşdur. Nazim poeziyasının təsiri ilə şeir yazanlardan biri də şair, ədəbiyyatşünas, professor Mikayıl Rəfilidir. Nazimin M.Rəfili yaradıcılığına ədəbi təsiri kimi onu qeyd edə bilər ki, türk xalqları içərisində sərbəst şeiri ilk dəfə N.Hikmət, Azərbaycanda isə Rəfili yazmışdır. Azərbaycan ədəbiyyatında ilk dəfə 1919-cu ildə nəşr edilən sərbəst vəzinli şeir Rəfiliyə məxsusudur. Şerti olaraq üç dövrə bölünən ədibin yaradıcılığının birinci hissəsində (1919-1934) M.Rəfili tənqidçi-ədəbiyyatşünas kimi axtarıyla məşğul olmaqla yanaşı Nazim poetikasının təsiri ilə şeirlər yazmışdır:

Qarşımda əksin. Əlimdə sadə bir
qələm ...
... Sən Nazim Hikmətsən.
Mən – sadə bir tələbən

Nazimin ədibin yaradıcılığı ilə tanışlığı 1924-cü ildə başlamışdı. Ədibin “Axşam” şeirinin avtoqrafı üzərində əski əlifba ilə “Şəkildə ustad olan Rəfili, möhtəbədə olaraq səndən dərs almaq lazım olacaq” yazmışdır. Rəfili vəfat etdikdə Nazim çox təsirlənmiş, hətta “Mikail Refili’ye ağıt” adlı şeirində ədibin vaxtsız vəfatından sarsıntı keçirdiyini, fiziki yox olan dostunun yoxluğunu bədii dildə şeirində tərənnüm etmişdi. Ədiblərin sonuncu görüşü 1957-ci ildə dekabr ayında Moskvada olmuşdur. Səhhəti xəstəliklərə görə ağırlaşmış Rəfili bu görüşdən 4 ay sonra, yəni 1958-ci ilin aprelində fiziki olaraq bu dünya ilə əbədi vidalaşır.

NAZİM HİKMƏT YARADICILIĞINDA MİLLİ ŞÜUR

Xanım Abdullayeva

AMEA akad. Z.M.Bünyadov adına

Şərqsünaslıq İnstitutu,

Türk filologiyası şöbəsinin elmi işçisi

mehivaqo@mail.ru

Novator şair Nazim Hikmət türk ədəbiyyatını yeni forma və mütərəqqi məzmunla zənginləşdirən ədiblərdəndir. Onun yaradıcılığına kəskin publisistika ilə yanaşı səmimi lirizm də xas idi. Nazim Hikmət istər vətəninə, istərsə də bütün dünyada ən çox araşdırılan türk ədiblərindən biridir. Nazim Hikmət yaradıcılığının ən mühüm cəhəti onun vətən və millət sevgisidir. Nazimin vətəninə, millətinə sədaqəti bütün həyatı boyu davam etmiş və heç vaxt bu əqidəsindən əl çəkməmişdir. Nazim Hikmətin bütün şeirləri, yazıları, pyesləri, romanları bu həqiqəti ifadə edirdi. Etdiyi bir çox çıxışlarında, baş verən bir çox hadisələrdə vətəni, milləti və tarixi ilə fəxr etmiş, yüksək türk milləti şüuruna sahib olduğunu hər fürsətdə ortaya qoymuşdur. Nazim Hikmət Azərbaycan xalqının və ədəbiyyatının da yaxın dostu idi. Dəfələrlə Bakıda olmuş, Azərbaycan şair və yazıçıları ilə şəxsən dostluq etmişdir. Daim onlarla yaradıcılıq əlaqələri saxlamışdır. Dəfələrlə əsərləri Azərbaycan dilinə tərcümə olunmuş, pyesləri səhnələşdirilmişdir. Nazim Hikmət Türkiyənin milliləşdirilməsi prosesinin şahididir. O, Osmanlı imperatorluğuna son qoyulması, bölgələr arasında iqtisadi əlaqələrin qurulması və milliləşdirilmə hərəkatının əsaslarının formalaşdırılması qərarının verildiyi tarixi günləri görmüş və yaşamışdır. O, türk inqilabının birbaşa şahididir. Nazim Hikmət yaradıcılığında izlənən “milli şüur” motivlərini üç əsas hissəyə ayıra bilərik:

- 1) İlk millətçi gənclik dövrü;
- 2) Kommunist sinfi şairi dövrü;
- 3) Milli istiqlalçı, inqilabi millətçilik dövrü.

NAZİM HİKMƏT YARADICILIĞINDA ÜMUMİBƏŞƏRİ İDEYALAR

Xanımbacı Məlikzadə

AMEA M.Füzuli adına Əlyazmalar

İnstitutunun elmi işçisi

melikzade1977@inbox.ru

Elə şəxsiyyətlər varki, onlar yalnız öz doğma məmləkəti, mənsub olduğu xalq üçün deyil, bütün bəşəriyyət üçün doğulmuşlar. Belə “sənət fədailəri” dahi adlanır. İllər ötsə də, onların yaradıcılığı, təbliğ etdikləri ideyalar yaşayır. Belə ümumbəşəri yazarlardan biri bu il 120 illik yubleyi həm doğma vətəni Türkiyə Cumhuriyyətində, həm də qardaş ölkə Azərbaycanda qeyd olunan Nazim Hikmət Randır. Nazim Hikmət Ran dünya mədəniyyətinə şair, nasir, publisist, dramaturq, həm də ictimai xadim kimi daxil olur. Ona şöhrət gətirən yalnız bədii irsinin nəşri deyil, əsas səbəb ideya zənginliyidir.

Nazim həyatda, sənətdə yenilik, azadlıq çarçısı idi. Onunla hərbi dəniz məktəbində oxuyan məşhur türk şairi Nəcib Fazil Qısakürək müsahibəsində demişdir: “Nazim mənə deyirdi: sən köhnəsən, amma köhnənin yaxşısısan; mən yeniyəm, amma yeninin yamanıyam...”

Beləcə, yenilik aşığı Nazim Hikmət on doqquz yaşında yenilik görmək arzusu ilə Leninin qurduğu – Sovet İttifaqına gəlmiş, burada B.Maykovski, E.Baqritiski kimi şairlərlə tanış olmuş, ədəbi məclislərdə iştirak etmişdir. Kommunist ideologiyasına görə hətta şairə “vətən xaini” damğası vurulmuşdur.

1932-ci ildə həbsdə salınan Nazim Hikmət uzun illər dözülməz həbsxana şəraitində qalmalı olmuşdur. Həbsdə olduğu müddətdə o öz beynəlmiləçilik və humanizm ideyalarına sadıq idi. Burada da yeni əsərlər yaradır. Nazim Hikməti Bursa həbsxanasından azad etmək üçün 1949-cu ildə Parisdə “Nazim Hikməti müdafiə” adlı xüsusi komitə yaradıldı. 1950-ci ildən İstanbulda “Nazim Hikmət” adlı xüsusi qəzet də buraxıldı. Yer üzündə demokratik qüvvələrin səyi nəticəsində Nazim Hikmət həbsdən azad edildi və 1951-ci ilin iyun ayında Sovet İttifaqına gələ bildi. O, beynəlxalq sülh mükafatı laueratı adını aldı. Ümumdünya Sülh Şurasının üzvü oldu. Moskva ilə yanaşı Varşava, Paris, Sofiya kimi şəhərlərdə yaşadı. Bir sıra ölkələrdə Kubada, Finlandiyada, Tanqanikada, Çexiyada sülh konfranslarında iştirak etdi.

1958-ci il Asiya və Afrika yazıçılarının Daşkənd konfransında Nazim Hikmət yazıçıların qarşısında duran vəzifələrdən danışarkən demişdi: “Zənnimcə yazıçı, əlbəttə o bu ada layıqdırsa, yalnız yol kənarında dayanıb gəlib-gedənləri əks etdirən güzgü olmamalıdır. Mənim aləmində yazıçı hər şeydən əvvəl öz zəmanəsi ilə ayaqlaşan, öz xalqı və bütün bəşəriyyətlə birgə yer üzündə insan azadlığı uğrunda çarpışan bir vətəndaş olmalıdır”.

Bir məqaləsində yazırdı: “Şerimin kökü yurdumun torpaqlarındadır. Amma budaqları ilə bütün torpaqlara, Şərqdə, Qərbdə, Şimalda, Cənubda ucsuz-bucaqsız yayılan bütün torpaqlara, o torpaqlar üstündə qurulmuş mədəniyyətlərə, böyük dünyamıza uzatmaq istədim”.

Nazim Hikmət bəxtiyar sənətkarlardandır ki, özündən sonra qoyub getdiyi zəngin irs təkəcə doğma vətəni Türkiyədə deyil, bir çox dünya ölkələrində dönə-dönə nəşr olunur, müasir oxucular tərəfindən sevilir. Dünyanın humanist insanları tərəfindən rəğbətlə qarşılanır və şeirləri müxtəlif dillərdə səslənir.

NAZİM HİKMƏT POEZİYASINDA MƏMLƏKƏT MÖVZUSU

Tünzalə İsmayılova

AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu,

kiçik elmi işçi

ismayilova_tunzale96@mail.ru

XX əsr Türkiyə ədəbiyyatının ən böyük simalarından biri olmuş Nazim Hikmət yaradıcılığı öz zənginliyi ilə seçilmişdir. Usta sənətkarın 61 illik mübarizələrlə dolu ömür yolunun 12 ildən çoxu həbsxanalarda, sürgündə keçsə də, ümidlə, sevgilə baxırdı dünyaya. Nazim Hikmət yaşamağın onun üçün bir səadət olduğunu vurğulayardı. Ədəbiyyata miras kimi qoyub getdiyi əsərlər mövzu etibarilə zəngin və müxtəlif idi. Şairin yaradıcılığının bütün istiqamətlərində azadlıq, mübarizə, həsrət, məmləkət, sevgi kimi mövzulara toxunulmuşdur. Usta sənətkarın ürəyində məmləkət mövzusu bir yaraya çevrilmişdi. Harada olursa olsun, bu həsrət son tapmırdı. Bu həsrətdən geriyə qalan isə şairin unudulmaz şeirləri oldu. Vətən sevdalısı şair məmləkətlə, vətən həsrəti ilə bağlı saysız-hesabsız şeir qələmə almışdır. Nazim Hikmətin məmləkət həsrəti ilə bağlı professor Türkkaya Ataöv fikirlərini bu şəkildə qeyd edib: “Nazimin ən böyük keyfiyyəti öz xalqına bağlılığı, Türkiyə sevdalısı olması idi. Müxtəlif təsirlərə məruz qalsa da, onun “təpədən dırnağa sevda” dediyi şey əslində ölkəsinə olan tükənməz həsrətidir”.

Məmləkət sevgisi, doğma torpaqlarını qarış-qarış gəzə bilmədiyi üçün keçirdiyi peşmanlıq, vətəninə görə fəxarət hissi “Məmləkətimi sevirəm” şeirinin hər misrasında ustalıqla qələmə alınmışdır.

Memleketimi seviyorum:

Çınarlarında kolan vurdum, hapishanelerinde yattım.

Hiçbir şey gidermez iç sıkıntımı

memleketimin şarkıları ve tutunu gibi.

Şair Qurtuluş savaşı dövründə milliyətçi ruhda yazdığı şeirlərlə öz xalqının gənclərini mübarizəyə səsləmişdi. Bu mövzuda yazdığı şeirlərdən “Gənclik” diqqətə layiqdir.

Bak bugün mukaddes duygularınla

Sana sus derlerken...Haykır!. Ey Gençlik.

Nazim Hikmət “Qırx hərəmilərin əsiri” şeirində azadlıq uğrunda mübarizədən, düşmənlərin acizliyindən bəhs etmişdir. Bu şeirdə Osmanlıyı parçalamağa çalışan yadelliləri qırx hərəmilər, qolları kəsiləcək əsiri isə osmanlılılar təmsil etmişdir.

Şairin vətən mövzusunda yazdığı şeirlərindən biri də “857” olmuşdur. Şair şeiri İstanbulun 1453-cü ildə fəth edilməsi şərəfinə qələmə almışdır.

Kərəm kimi yanmağın vacib olduğunu vurğulayan şair istər şeirləri, istərsə də nəsr əsərləri ilə məmləkətinin yanında olduğunu göstərmiş, bəzən əsərlərinin qəhrəmanları da özü olmuşdur.

NAZİM HİKMƏT VƏ AZƏRBAYCAN

İmamə İsmayılova

Galəcəyə inamla tədris və inkişaf mərkəzi

ismayilovaimame@125gmail.com

Türk şairi, yazıçı, rəssam, ssenarist, dramaturq Nazim Hikmət Ran 1902-ci il 15 yanvar tarixində Salonikidə dünyaya gəlmişdir. Novator şair olan Nazim Hikmət türk ədəbiyyatını yeni forma və mütərəqqi məzmunla zənginləşdirmişdir. Onun poeziyasına kəskin publisistika ilə yanaşı dərin lirizm xasdır. Həmçinin türk poeziyasına sərbəst şeir vəznini Nazim Hikmət gətirmişdir.

Nazim Hikmət Azərbaycan xalqının və ədəbiyyatının yaxın dostu olub. Azərbaycana həsr olunmuş şeirləri, Azərbaycan mədəniyyətinə dair məqalə və xatirələri vardır. Əsərləri Azərbaycanda dönə-dönə nəşr olunmuş, pyesləri tamaşaya qoyulmuşdur. O, Azərbaycanın bir çox görkəmli şair, yazıçı, alim, bəstəkar və rəssamları ilə yaradıcılıq əlaqələri saxlayıb.

N.Hikmət dəfələrlə paytaxt Bakıda olub, şair və yazıçılarımızın bir çoxu ilə şəxsən dost olub, onlarla yaradıcılıq əlaqəsi saxlayıb. Şairin əsərləri Azərbaycanda dəfələrlə nəşr olunub. Bəstəkar Arif Məlikov şairin “Məhəbbət əfsanəsi” pyesi əsasında eyniadlı balet yazıb, digər bəstəkarlarımız şeirlərinə romanslar bəstələyib, R.Babayev “Kəllə” pyesinə illüstrasiyalar çəkib, M.Rzayeva şairin büstünü yaradıb və bu proses illər keçsə də davam edir.

Rəsul Rza ilə N. Hikmətin sıx dostluq münasibətləri var idi. Rəsul Rzanın oğlu, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin sədri Anar Rzayev Nazim Hikmət haqqında qeyd edir ki, Nazim Hikmət Azərbaycanda türklüyün, türk dilinin simvolu idi. “*Türk*” ifadəsinin qadağan olunduğu bir zamanda N.Hikmət buraya gəlib “Mən türkəm, siz də türksünüz. Dilimiz bir, qardaşım, eyni millətim” deyirdi.

"Bakıya gəldim dünyalar mənim oldu" deyən şair Bakını öz ana yurdu kimi sevir və məhəbbət bəsləyirdi. Məhz şairlərimizin və ziyalılarımızın köməkliyi ilə Nazim Hikmətin ilk kitabı "Günəşi içənlərin türkü" Bakıda nəşr olunmuşdur. Rizvan Sədixanov şairin şeirlərinə fortepiano ilə oxumaq üçün mahnılar bəstələyib. Nazim Hikmət xalq şairimiz Səməd Vurğuna şeir də həsr etmişdir:

Samet Vurguna

*Nihayət şəhrinə geledim,
Ama keç geldim Samet,
görüşmedik,
bir ölüm boyu keç geldim.
Teypteki sesini
dinlemek istemedim Samet,
ölülərin, büsbütün ölmeden,
resimlərinə bakmam.*

RƏSSAMLIQDA NAZİM HİKMƏT DÜNYASI

Anar İbrahimov

Azərbaycan Respublikasının

Dövlət Turizm Agentliyi

*“Beşbarmaq dağı” Dövlət Tarix-Mədəniyyət
və Təbiət Qoruğu - Abidə mühafizəçisi, sənətsüinas
ibrahimov.11.09.97@gmail.com*

Tarixdə bir çox sənətkarlar olub ki, onlar sənətin bir yox, bir neçə sahəsində öz təxəyyül və yaradıcılıqlarının genişliyini nümayiş etdiriblər. Belə şəxslər sırasında adı nəinki türk dünyasında, hətta bütün dünyada bəlli olan Nazim Hikmət də var. O, 1902-ci ildə anadan olub və 61 il ömür sürmüşdür. Yaşadığı bu illərdə həyatın ona bəxş etdiyi mükafatlarla yanaşı, böyük iztirabları da olmuşdu və deyə bilərik ki, keçirdiyi sarsıntılar içərisində ən çətini isə qürbət diyarda vəfatıdır. Onu daha çox şair kimi tanısaq da Nazim Hikmət qələmi ilə yanaşı fırçası ilə də möcüzələr yaratmağı bacarmışdı.

Daha çox bilinən bir fikrin əksinə olaraq, Nazim Hikmətin rəssamlığa meyli uzun illər keçirdiyi Çankırı və Bursa həbsxanalarında özü üçün yaratdığı məşğuliyyətdən deyil, anası Cəlilə xanımın rəssam olması ilə əlaqədar olaraq bir növ irsiyyətdən qaynaqlanmışdır. İstanbul İstintaq Təcridxanası və Ankara Mərkəzi Komandirlik həbsxanasında həbsdə olarkən çəkdiyi və Çankırı ilə Bursa həbsxanalarında davam etdirdiyi əsərlər içərisində daha çox portretlər, kiçik rəsmlər, əllə düzəltdiyi qoz ağacından olan qutular, qələm qabıllar, şeir səhifələrinə çəkdiyi naxışların ümumi bədii xarakteristikasından belə bir nəticə çıxarmaq olar ki, hər nümunədə yüksək təxəyyül və müşahidə qabiliyyətinin təcəssümü mövcuddur. Nazim Hikmətin belə fəaliyyəti digər məhbuslar kimi sadəcə həbsxanada olan vaxtın keçməsi üçün deyil, bir növ sənətə olan meylinin əyani əksi kimi qəbul edilir. Eyni həbsxanada onunla birgə qalan Orxan Kamal bildirir ki, Nazim Hikmət anasının ona hədiyyə etdiyi sulu boyalarla ağ daşın üzərinə lalələr çəkərkən digər məhbuslar daim onu seyr etməkdən həzz alırdılar. Rəsm edərkən fit çalması, rəsmi “incə” hissələrinə gəldikdə isə fiti ağırlaşdırması Nazimin bu işi zövqlə yerinə yetirdiyinin göstəricisi olmalıdır.

Nazimin gen xəritəsinə baxdıqda, şairin nəsil şəcərəsinin rəssam, şair, yazıçı, siyasətçi və hərbiçilərlə dolu olduğu görülməkdir. Babası Mustafa Celalettin Paşa (əsl adı Konstantin Borcenski) Mühəndislik Məktəbini bitirərək paşa rütbəsinə qədər yüksəlmiş, xəritə çəkmək və rəssamlıq ustası olmuşdur. 2018-ci ildə Parisdə vəfat edən Nazimin Münəvvər xanımdan tək övladı Mehmet Nazim da rəssam idi. Nazimin bacısı qızı Ayşə Yaltırım nənəsi Cəlilə xanımdan dərs alıb və 10-dan çox sərgi keçirib. Yaltırımın oğlu Murat Germen memarlıq fotoqraflığı ilə tanınır.

Nazim Hikmət həbsxanada boş oturmazdı və dostu Kamal Tahirin dediyinə görə, ən mühüm əsərlərini 1943-1950-ci illər arasında yazıb. Amma o təkcə şeirlə məşğul olmur,

rəsm çəkir, reyhan yetişdirir. Qaldığı həbsxana kamerasında “Memo” adını verdiyi bülbül saxlayırdı. Rəssamlığa olan sevgisini Kamal Tahirə yazdığı məktubda belə ifadə edir:

"Bilirsən uzun müddətdir rəssamlıqla məşğulam, beş ildir ki, əlimdə fırça yox idi və birdən nəşə baş verdi, indi fırçanı əlimdən yerə qoymuram. Daha çox təbiət rəsmləri və tikmə elementləri ilə çox maraqlanıram. Əsasən yağlı boya, akvarel, karandaşla kağız və kətan üzərində rəsm çəkirəm. Yəni qocaldıqca dayanmayan vərmişim, bu dəfə də rəsmdə özünü göstərdi, çəkə bilməyəndə az qala xəstələnirəm." Nazım Hikmət, Həbsxanadan Kamal Tahirə məktublar. Adam Nəşrləri, 5-ci nəşr, 1993. s.350 (1)

NAZİM HİKMƏT YARADICILIĞI PROFESSOR AQŞİN BABAYEVİN TƏDQİQATLARINDA

Günəl Əsgərova

AMEA Naxçıvan bölməsi dissertantı

gunalasgar1987@gmail.com

XX əsr türk inqilabi poeziyasının görkəmli nümayəndəsi Nazim Hikmətin Azərbaycan ədəbiyyatında xüsusi yeri vardır. N.Hikmət Azərbaycan ədəbiyyatı və mədəniyyətinə bağlı olmuş, azərbaycanlı yazıçı və şairlərlə məslək dostluğu və yaradıcılıq əlaqələri saxlamışdır. N.Hikmətin şəxsi həyatı, iztirablar və ümidlərlə dolu keçən məşəqqətli ömür yolu, zəngin ədəbi fəaliyyəti ədəbiyyatşünas alimlərimizin diqqətindən kənarda qalmamış, müxtəlif istiqamətlərdə tədqiqata cəlb olunaraq öyrənilmişdir. Azərbaycan elm mühitində Nazim Hikmət irsinin tədqiqinə keçən əsrin 30-cu illərindən başlanılmış, həyat və yaradıcılığının tədqiqi ilə bağlı saysız-hesabsız elmi əsərlər qələmə alınmışdır. Türkoloq alimlərdən Ə.Nazim, S.Rüstəm, Ə.Salahzadə, T.Məlikli, Ə.Cəfər, N.Quliyev, Anar, A.İsmayılov, Ə.Səfərli və başqalarının məqalə, şeir və monoqrafik əsərləri, Ə.Babayev, A.Babayev, A.Abdullanın namizədlik dissertasiyaları nazimşünaslığın tədqiqinə həsr olunmuşdur.

N.Hikmət yaradıcılığının tanınmış tədqiqatçılarından olan professor A.Babayevin N.Hikmətin ədəbi irsinin öyrənilməsindəki xidmətləri əvəzsizdir. Professor A.Babayev 1963-cü ildə Nazim Hikmət yaradıcılığı ilə bağlı apardığı geniş araşdırmalar nəticəsində “Nazim Hikmətin dramaturgiyası” mövzusunda fəlsəfə doktorluğu dissertasiyası müdafiə etmişdir. Alim tədqiqatçılıq fəaliyyəti dövründə N.Hikmətin ədəbi irsinin öyrənilməsinə geniş yer verərək bir sıra fundamental elmi əsərlər ərsəyə gətirmişdir. Professor A.Babayevin 1996-cı ildə müdafiə etdiyi doktorluq dissertasiyasının mövzusu Türk dramaturgiyasının öyrənilməsi istiqamətində olsa da, tədqiqatının böyük bir hissəsi N.Hikmətin dram yaradıcılığının öyrənilməsinə həsr olunmuşdur. Alimin şairin ədəbi irsini tədqiqi istiqamətində yazdığı “Cümhuriyyət dövrü türk dünyasında ictimai motivlər” (1982), “Azərbaycan və türk dünyası” (1998), “Nazim Hikmətin yaşamı”, “Nazim və Azərbaycan” (2012), “Nazim Hikmət qalaktikası” (2016) kitabları da əhəmiyyətli elmi tədqiqat əsərlərdəndir. Bu monoqrafiyalarda şairin Azərbaycanla, azərbaycanlı ziyalılarla əlaqələrindən, şairin özü ilə bağlı xatirələri, Azərbaycanda çap olunmuş əsərləri və s. barədə müfəssəl məlumatlar yer almışdır.

A.Babayev “Nazim Hikmət” adlı monoqrafiyasında şairin yaradıcılığı ilə ömür yolunun bütövlüyündən bəhs edərək yazır: *“Nazim Hikmət yaradıcılığı həyatı ilə elə qırılmaz tellərlə bağlıdır ki, sənətkarın mübarizələrlə dolu ömrünü öyrənmədən, bilmədən əsərlərini qiymətləndirmək çətin olar. Həbsxana illəri nə qədər dözülməz, ağır olsa da Nazim Hikmət zindanda yazıb-yaratdı, gələcəyə inamla baxdı və heç vaxt özünü xalqından, mənsub olduğu mübariz qüvvədən ayırı hesab etmədi”*.

Deyilənlərdən bu nəticəyə gəlmək olar ki, A.Babayevin N.Hikmətin həyat və yaradıcılığına həsr etdiyi bu tədqiqatların hər biri əhəmiyyətli mənbə, dəyərli məxəzdir. Bu tədqiqatlarda müəyyən məsələlərə müfəssəl aydınlıq gətirilmiş, şair haqqında bəzi məsələlər ilk dəfə tədqiqata cəlb edilmiş, həmin araşdırmalar nəticəsində dəyərli elmi-tədqiqat əsərləri ərsəyə gəlmişdir. Ərsəyə gələn bu monoqrafiyaların hər biri əhəmiyyət və aktuallığı baxımından sanballı elmi-tədqiqat əsərləridir.

NAZİM HİKMƏTİN ŞEİRLƏRİNDƏ ATALAR SÖZLƏRİ

Gülnisə Usubova

AMEA akad. Z.M.Bünyadov adına Şərqsünaslıq İnstitutu,

kiçik elmi işçi

usubova1992@gmail.com

Cümhuriyyət dövrü Türk ədəbiyyatının öndə gələn şairlərindən biri olan Nazim Hikmət, bütün həyatı boyu şeirlərində xalq təfəkkürünün inikasına xüsusi yer vermiş, xalq mədəniyyətinin çatdırılmasında mühüm rol oynamışdır. Xüsusilə, İstanbulda, Çankırıda, Ankarada həbsdə olarkən yaxından tanımaq fürsəti tapdığı Anadolu xalqının adət-ənənələrini, inanclarını, rəvayətlərini, məsumluğunu şeirlərində işləyib, folklor tərtibçisi və tədqiqatçısı kimi türk xalq ədəbiyyatına xidmət etmişdir. Biz bu tezisdə şairin şeirlərində yer verdiyi bəzi atalar sözlərindən bəhs etmək istəyirik.

«*Ağaç yaşken бүкүлүр (eğilir)*» atalar sözü insanlar kiçik yaşda daha asan tərbiyə edilir mənasında işlədilmişdir.

“ama baksanıza nadiren de olsa yine tepermiş.

-Teperdi Faik Bey,

Ağaç yaşken бүкүлүр.

«*Bal tutan parmağını yalar*». Atalar sözü, bir işə rəhbərlik edən şəxsin az da olsa, ondan faydalanması mənasına gəlir.

Bakkal Sefer gözlüklerinin altından baktı Yusuf'a:

-Şimdikiler gibi, dedi,

'bal tutan parmağını yalar' oğlum.'”

«*Çanakta balın olsun arı Bağdat'tan gelir*» Atalar sözü, əlində gözəl və yaxşı malı olanın ən uzaq yerlərdən belə müştərisi çıxar, mənasında işlədilmişdir.

“Ben

Mülkümü ve malımı

Yâni bir çanak balımı

Koruyorum haşarattan.

Çanağında

Balım olsun,

Gelir arısı Bağdat'tan.”

«*Fakirin karısı hayır bulmaz*» Atalar sözü kasıb kişi ilə evlənən qadınların ömrünün həmişə mübarizə və çətinliklərlə keçəcəyindən bəhs edir.

Gel bana, Haticem, diyor,

Seni başka, zengin yere satarım,

Durma bunda, bunlar fakir,

Fakirin karısı hayır bulmaz”.

'*Gün daima bulutta kalmaz*' atalar sözü sıxıntılardan sonra, gözəl günlərin gələcəyindən bəhs edir.

“Sabahın sahibi vardır.

Gün daima bulutta kalmaz”

'*Yalancının mumu yatsıya kadar yanar*' məsəli, həqiqətinin gec-tez üzə çıxması mənasında işlənir.

“Kızarıp fısıldadı Remzi Efendi: -Lakin yalancının mumu...

Bütün bu sözlərdən ancak qarışıq bir şeylər anlayın Kerim sevinçlə tamamladı: -...yatsıya kadar yanar.

Nazım Hikmətin şeirlərində Türk folklorunda önəmli yerə sahib olan atalar sözlərinin geniş işlənməsi, heç şübhəsiz, şairin xalq məsələlərinə dərin hörmət hissi ilə yanaşmasının göstəricisidir.

NAZİM HİKMƏT VƏ AZƏRBAYCAN ZİYALILARI

Əsmər Hüseynova

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu

Ədəbi tənqid şöbəsi, elmi işçi

esmer74.17@mail.ru

Azərbaycan – təbiəti zəngin, insanları mehriban, üzügülər və qonaqpərvər vətən torpağı. Bu torpağa ayaq basan hər bir əcnəbi qonaq uzun müddət keçsə də, öz xatirələrində bu torpağın səmimi insanlarını ehtiramla xatırlayır.

XX əsr türk ədəbiyyatında bənzərsiz yaradıcılığı ilə fərqlənən Nazim Hikmət şair, nasir, dramaturq, rəssam, ssenarist, ictimai xadim kimi tanınsa da yaradıcılığının əsas hissəsi olan poeziya ilə yaddaşlarda yaşayır. Türk poeziyasında sərbəst şeir vəzni Nazim Hikmətin adı ilə bağlıdır. Böyük şair lirik şeirin axıcılığına sərbəst şeirlə rəng qataraq insan ruhunun yüksəlişinə nail olmağı bacarmışdı. Türk poeziyasına şeirin ahəngdarlığını, yeni heca ölçülərini gətirən gənc şair bir vaxtlar vətəmindən ayrı düşüb ömürlük Sovet Rusiyasında yaşayacağını bəlkə təsəvvür edə bilməzdi. Bəzi mənbələr Nazim Hikmətin ilk dəfə 1927-ci ildə Süleyman Rüstəmin dəvəti ilə Bakıya gəlişini göstərsə də, bu faktı daha əvvəlki tarixlərə aid edənlər də var. O zaman Azərbaycan ziyalıları üçün Nazim Hikmətin ilk kitabı olan “Günəşi İçənlərin Türküsü”nün Bakıda nəşr olunması böyük hadisə sayılırdı. Nazim Hikmət şeirinin məlahətinə, səmimiliyinə biganə qalmaq Azərbaycan ziyalılarının nə düşüncə tərzinə, nə də mənəviyyatına məxsus keyfiyyət deyildi.

Nazim Hikmət Rusiyada yaşadığı zaman dəfələrlə Azərbaycanda olmuş, bu məkan ilə bağlı məqalə, şeir, xatirələr müəllifidir. Bu torpağın görkəmli simaları sayılan şair, yazıçı, bəstəkar, rəssamları ilə sıx yaradıcılıq əlaqələri saxlamışdır. Özünü Azərbaycan xalqının dostu, övladı hesab edən Nazim Hikmət ədəbiyyatımızın klassiklərindən N.Gəncəvi, M.Füzuli, M.F.Axundov, M.Ə.Sabir və bununla yanaşı dövrün müasir ədibləri sayılan S.Rüstəm, S.Vurğun, R.Rza, Ə.Cəmil, M.Rəfili haqqında məqalələr müəllifidir. Bu məqalələrdə şairin yaradıcılıq axtarışları oxucu diqqətinə səbəb olur. Nazim Hikmətin Azərbaycan ədəbiyyatı və onun ziyalıları ilə yaxınlığı onun vətəmindən uzaqlaşdırıldığı dövrü əhatə edir. Azərbaycan oxucusu da məşhur “Geviz ağacı” şeirini yazan şairə hər zaman dəyər verib. Nazim Hikmət vətən həsrəti çəkməklə yanaşı, bu torpağın insanlarından aldığı xoş münasibəti yazılarında əks etdirməyi özünə borc bilirdi. Bakıda keçirilən bir çox tədbirlərdə iştirak etməklə bu şəhərə verdiyi dəyər onu bəzən İstanbula, bəzən də İzmirə bənzətməsi ilə müqayisə oluna bilər. Vətən həsrəti ilə döyünən Nazim Hikmət ürəyi Xəzər sahillərində sakitlik tapır və şair dodaqlarından: “Xəzərdə dost gəzər eyy, düşmən gəzər...” deyə süzülürdü.

MODERNİST ESTETİKANIN NAZİM HİKMƏTİ

Dilarə Əliyeva

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat institutu,

elmi işçi

aliyeva.dilara724@yandex.ru

Nazim Hikmət sosialist realizmi ilə modernizm arasında körpü yaratmağı bacaran dahi sənətkardır. O, formadakı modernist xətti nikbin mübarizə ruhu ilə birləşdirməyi bacarmışdır.

Modernizm estetikası Türkiyə poeziyasına Nazim Hikmət kimi mütərəqqi bir damardan girdiyini iddia etmək yanlış olmaz. Doğrudur ki, onun bütün həyatı 20-ci illərin Moskvasında yaşadığı modernizmin inqilabi sürəti ilə formalaşmışdır. 1930-cu illərin əvvəllərində beynəlmiləl şəxsiyyətə çevrilən Nazim 1963-cü ildə Moskvada vəfat edənə qədər ədəbiyyatın beynəlxalq və universal siması olaraq qalması bacarmışdır. Sənətdə modernizmə münasibətdə tənqidi, antiimperialist və antiburjua xarakteri burjua modernizminin əsas fərziyyələri və mühakimələri ilə tamamilə ziddiyyət təşkil edirdi. Ədəbiyyat demək olar ki, həm ənənəvi dəyərlər, həm də ideologiya tərəfindən ikili kodlaşdırıldı.

Nazim Hikmətin şeir və pyesləri 1930-cu illərdən 1960-cı illərə qədər Avropanın və xüsusən də Şərqi blokunun solçu ziyalıları tərəfindən intensiv şəkildə izlənilmişdir. Beynəlmiləçiliyin qabaqcıl simalarından olan Nazim Hikmət modernist sənətin inqilabi xəttinin dilini cümhuriyyətin ilk dövrünün dilinə çevirməyə çalışır və bunu edərkən də cümhuriyyətin müasirliyini alqışlayırdı. Lakin o, yeni nizamın bərabərsizliklərini, ziddiyyətlərini üzə çıxarmaqla Türkiyədə dövrün ziyalılarından əsaslı şəkildə fərqlənirdi. O vaxtlar Nazim Hikmətin ədəbi sıçrayışı beynəlmiləlçi cəbhədən millətçi paradigmaya meydan oxuyarkən təhlükə doğururdu.

Nazim Hikmətin modernist poetikasının ən diqqətçəkən xüsusiyyəti onun açıq-aşkar siyasi poetika ilə güclü əlaqəsidir. Kommunist dünyagörüşü təkə dünya kapitalizminin tənqidində deyil, həm də ölkəsinin respublika təcrübəsində müşahidə olunan dilemmalarda aydın görünür. Nazim Hikmət şübhəsiz ki, kapitalizmin ziddiyyətlərini müşahidə edir; Buna əsaslanaraq o, ilk türk modernləşməsinin bərabərsizliklərini və iyerarxik strukturlarını poeziyasına hopdurur. Bununla da o, cümhuriyyət dövrünün ilk poetik əks-mədəniyyətini yaradır. Bu fundamentalist poetika heç vaxt rəsmi mədəniyyət ideologiyası tərəfindən qəbul edilmir və həbsxana ilə yanaşı sürgünlə də özünü büruzə verir.

NAZİM HİKMƏTİN AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINA TƏSİRİ

Natavan Cəfərli

Premiere tədris mərkəzi,

gənc tədqiqatçı

jafarli.natavan@hotmail.com

Nazim Hikmət 1902-ci il yanvar ayının 15-də zadəgan ailəsində anadan olmuşdur. 1918-ci ildə İstanbulda Hərbi Dənizçilik məktəbinə daxil olmuş, Türkiyənin xarici müdaxiləçilər tərəfindən işğalı əleyhinə şeir yazdığı üçün 1919-cu ildə oradan xaric edilmişdir. "Sərvliklərdə" adlı ilk şeiri 1918-ci ildə "Yeni məcmuə" jurnalında dərc olunmuşdur. 1920-ci ildə o, işğal olmuş İstanbuldan milli azadlıq uğrunda vuruşan Anadoluya getmişdir. 1921-ci ildə Sovet Rusiyasına gəlmiş, 1922-1924-cü illərdə Moskvada Şərq Zəhmətkeşlərinin Kommunist Universitetində oxumuşdur.

Türk dünyası və XX əsr dünya ədəbiyyatının böyük şairlərindən biri olan Nazim Hikmət Türkiyə, Azərbaycan, türk və Şərq xalqlarının poeziyasına misilsiz təsir göstərmiş, şeirdə yeni yollar açmış klassikdir. Nazim insan dünyasının zənginliyini, duyğular aləminin incəliklərini, həyatın mürəkkəbliyini dünyanın təzadlarını bütün dolğunluğuyla əks etdirən sənətkar olmuşdur.

Azərbaycan xalqının, ədəbiyyatının yaxın dostu olan şair bir çox dəfə Bakıda olmuş, şair və yazıçılarımızla şəxsən dost olmuşdur. Bəstəkar Arif Məlikov şairin "Məhəbbət əfsanəsi" pyesi əsasında eyniadlı balet, digər bəstəkarlarımız isə şeirlərinə romanslar bəstələyib. R. Babayev "Kəllə" pyesinə illüstrasiyalar çəkmiş, M.Rzayeva şairin büstünü yaratmışdır. Azərbaycan ədəbiyyatşünasları şairin həyat və yaradıcılığına dair bir sıra sanballı əsərlər yazmışdır.

Azərbaycan ədəbi mühitində fəvqəladə bir səviyyədə sevilmiş və poetik təfəkkürümüzə gözəl təsiri olmuş, tədqiqatlar aparılmış, məqalələr dərc olunmuşdur. Nazim Hikmətin "Otuz dildən sonra" adlı bir şeiri var, 1957-ci ildə Bakıya gəlişi zamanı qələmə alıb. Orada keçən misralardan biri belədir: "Azərbaycan şiiri vardı ama Samedinkilər yoxtu".

Həmin şeirdən 60 il sonra məşhur ədibimiz Hidayət "Ceviz ağacı"-nın budaqlarında Nazim Hikməti yenidən Bakıya gətirdi. Bu əsəri ilk dəfə dilimizə Rəsul Rza uyğunlaşdırmışdı və "Rənglər" silsiləsi şeirlərinin birində "Üfüqdə göy gözlərin sarı həsrəti" deyərkən Nazim Hikmətin həsrətini nəzərdə tuturdu. Akademik İsa Həbibbəyli ilk şeirlər kitabı 1928-ci ildə Bakıda nəşr olunan xalqımızın yaxın dostu N. Hikmətin yaradıcılığında Azərbaycan mövzusu, azərbaycan müəlliflərinin şair dramaturqla bağlı tədqiqatları, Azərbaycan-türk ədəbi əlaqələrinin fonunda təqdim etmişdir.

NAZİM HİKMƏT POEZİYASINDA VƏTƏN SEVGİSİ

Arzu Dadaşova

AMEA akad. Z. M. Bünyadov adına

Şərqsünaslıq İnstitutunun

Türk filologiyası şöbəsi

d.arzu@bk.ru

"Gözəl üzlü şair" və ya "Mavi gözlü Dev" ləqəbi verilən Nazim Hikmət Türkiyə poeziyasında sərbəst şeirin ilk nümayəndəsi və çağdaş Türk şeirinin məşhur və önəmli şəxsiyyətlərindəndir. Türk inqilabi poeziyasının əsasını qoyan N. H. Ran dünya mədəniyyəti tarixinə şair, nasir, publisist, dramaturq və ictimai-siyasi xadim kimi daxil olur. Türk ədəbiyyatında hekayə və roman janrında da əsərlər yazan Nazim Hikmət daha çox şeirləri ilə məşhurlaşmış və sevilmişdir. Onun ideya və məzmunca çox zəngin olan şeirləri və poemaları dünya xalqları poeziyasının xəzinəsində özünə yer tutmuşdur. Nazim Hikmətin yaradıcılığını tədqiq edənlərin əksəriyyəti onu inqilab şairi adlandırırlar. Təhsil almaq üçün Rusiyaya gələndən sonra Nazimin şeir yaradıcılığında əsaslı dönüş oldu. Sərbəst, ahəngdar şeiri, təzə heca qaydalarını, ölçüsüz bənzətmələri Türk poeziyasına ilk dəfə məhz Nazim Hikmət gətirdi. Pillekənvari sətirlər, sərbəst qafiyələnən misralar ilk baxışda Nazim Hikmət'in Türk şeirinə gətirdiyi yeniliyin forma ilə bağlı olduğunu göstərirdi, lakin əsl yenilik məzmun və ideyada idi. N. Hikmət poeziyasında Vətən sevgisi xüsusi yer tutur. Şairin harada olmasından asılı olmayaraq onun poeziyasında oxucu böyük bir yanğını – Vətənə qovuşmaq, həsrətə son qoymaq istəyini görür. Nazim Hikmət Türkiyə həsrətini "Ceviz ağacı" şeirində də qabarıq şəkildə ifadə etmişdir. Bəziləri şeirin məhəbbət mövzusunda yazıldığını söyləsələr də, əslində şeirin vətən həsrəti ilə yazıldığı görülür. İddiaya görə N. Hikmət həbsdən qaçdıqdan sonra qaçaq olduğu vaxtda sevgilisi Pirayə xanımla görüşmək üçün dostu ilə ona xəbər yollayır və Gülhanə parkında qoz ağacının altında ona görüş təyin edir. Lakin dostu bunu polisə xəbər verdiyi üçün N. Hikmət gizlənmək üçün qoz ağacının başına çıxmalı olur. Pirayə xanım da onu ağacın altında gözləyir gəlmədiyini görüb qayıdır. Müəllifində bu hadisədən sonra "Ceviz ağacı" şeirini qələmə aldığı söylənilir. Bu şeirdə şair İstanbul həsrətini, vətənə qovuşmaq istəyini açıq şəkildə bəyan edir. Onu yaralayan bu yaranın sağalacağına inanan şair Türkiyəyə qovuşacağı günü həsrətlə gözləyir.

NAZİM HİKMƏT VƏ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI

Aynur Səfərli

BDU Türkologiya kafedrasının dissertantı

seferli_1988@bk.ru

Türk ədəbiyyatını yeni forma və mütərəqqi məzmunla zənginləşdirən, türk inqilabi poeziyasının banisi Nazim Hikmət Ran 1902-ci ilin 15 yanvar tarixində zadəgan ailəsində anadan olmuşdur. Azərbaycan xalqının və ədəbiyyatının yaxın dostu olan N. Hikmət dəfələrlə Bakıya gəlmiş, Azərbaycan şair və yazıçılarının bir çoxu ilə şəxsən dost olmuş, onlarla yaradıcılıq əlaqəsi saxlamışdır. Azərbaycan xalqına və mədəniyyətinə həsr olunmuş şeir, məqalə və xatirələr müəllifinin əsərləri dəfələrlə ölkəmizdə nəşr olunmuş, pyesləri tamaşaya qoyulmuşdur.

Azərbaycanı suveren dövlət kimi görmək istəyən N. Hikmətin “Günəşi içənlərin türkü-sü” adlı ilk kitabı 1928-ci ildə Bakıda nəşr edilmişdir. Kitabın Azərbaycanda nəşri poeziyamıza yeni nəfəs, yeni ruh gətirmişdir. Sonrakı illərdə bu ruh Azərbaycan şairlərindən M. Rəfilinin, S. Rüstəmin, S. Vurğunun, R. Rzanın, N. Rəfibəylinin yaradıcılığında bariz şəkildə öz təcəssümünü tapmışdı. Azərbaycan ədəbiyyatşünasları şairin həyat və yaradıcılığına dair bir sıra sanballı əsərlər yazmışdır. A. Babayev “Nazim Hikmət və Azərbaycan” (2012), “Nazim Hikmət” (1978), “Nazim Hikmət və həyatı” (1989), “100 yaşlı Nazim Hikmət” (2000), “Nazim Hikmət qalaktikası” (2011), Anar “Kərəm kimi” kitablarını, A. Məlikov “Məhəbbət əfsanəsi” baletini (N. Hikmətin “Bir aşk masalı” pyesinin əsasında yaradılmışdır), Mikayıl Rəfil “Sərbəst şeir haqqında ilk söz” və “Nazim Hikmət. Poeziya və poetika” (2010) adlı əsərlərini N. Hikmət yaradıcılığına həsr etmişdir. Alimlərimizdən Qadir İsmayıl Nazim Hikmətin Azərbaycanla bağlılığına dair də bir çox dəyərli elmi məqalələr qələmə almışdır. R. Babayev şairin “Kəllə” pyesinə illüstrasiyalar çəkmiş, M. Rzayeva isə şairin büstünü yaratmışdır. Səməd Vurğun poeziyasını çox bəyənen N. Hikmətin Azərbaycan ədəbiyyatına vurğunluğu, onun klassiklərimizdən olan Füzuli, Vaqif, M. F. Axundzadə, Sabir, C. Məmmədquluzadə haqqında söylədiyi fikirlərin bənzərsizliyi və orijinallığı ilə seçilməsində də duyulur.

Unutmamalıyıq ki, yaradıcılığı boyunca türk xalqının həyatından, ruhundan və ənənələrindən bəhrələnən Nazim Hikmət yeni türk şeirinin, ümumiyyətlə, türk ədəbiyyatının banisidir. Yeni türk ədəbi dili və ədəbiyyatı Nazim Hikmətdən başlayır. Türk şeirinin inkişafında, türk yazıçılarının dünyagörüşünün formalaşmalarında onun rolu danılmazdır.

NAZİM HİKMƏTİN BİOQRAFIYASI ƏZİZ NESİNİN ARAŞDIRMALARINDA

Maya Həsənli

AMEA Nizami Gəncəvi adına Ədəbiyyat İnstitutu

mayaaxundova93@gmail.com

XX əsr türk ədəbiyyatının ən böyük şairlərindən biri olan Nazim Hikmət özündən sonra gələn bir çox sənətkarın düşüncəsinin və sənət yolunun formalaşmasında böyük rol oynamışdır. Əminliklə qeyd edə bilərik ki, türk nəsrinə Orxan Kamal kimi məhsuldar bir nasiri qazandıran da məhz Nazim Hikmət olmuşdur. Məşhur türk rəssamı İbrahim Balabanın (1921-2019) da dünyagörüşünün formalaşmasında Bursa həbsxanasında tanış olub dərslər aldığı “Şair babası”nın - Nazim Hikmətin rolu və əməyi çox böyük olmuşdur. Nazim Hikmətin düşüncələrindən təsirlənən sənətkarlardan biri də məşhur türk satirik yazıçısı Əziz Nesindir: “Mənim ideoloji kimliyimin formalaşmasında Nazim Hikmətin böyük rolu olmuşdur. Mən onu ustad bəlləmişəm, müəllim bilmişəm. Onu özümə böyük mürid seçmişəm. Buna görə də özümü Nazimə həmişə borclu hiss etmişəm”. Əziz Nesin ömrü boyu borcluluq hissi ilə yaşamış, bir türk ziyalısı kimi onu yetişdirən xalqına olan borcunu ödəməyə çalışmış, bu amalla 50 ildən çox qələmi ilə xalqına xidmət etmişdir. 1963-cü ildə Nazim Hikmətin vəfat xəbərini eşitdiyi gün isə ustadına olan mənəvi borcunu ödəmək üçün onun bioqrafiyasını yazmağa qərar vermişdir. Əziz Nesinə görə, sənətkarların həyatını yaxşı bilmək onların yaradıcılığını daha yaxşı dərk etməyə, daha düzgün şərh etməyə kömək etmişdir. Uzun illər ədib Nazim Hikmətlə bağlı materiallar toplamış, bu istiqamətdə araşdırmalar aparmış, şairin dostlarının, yaxınlarının xatirələrini öyrənmiş, məktubları, qəzet məqalələrini oxumuşdur. Bütün bu materialların içində isə uyğunsuzluqlar, bir-biri ilə uzlaşmayan məqamlar da ortaya çıxmışdır. Əziz Nesin bu uyğunsuzluqların əsas mənbəyini isə birinci növbədə Nazim Hikmətin müxtəlif zamanlarda fərqli şəkildə məsələləri təqdim etməsində görmüşdür. Əziz Nesin bu uyğunsuzluqları müqayisələrlə aradan qaldırmağa, özünün də qeyd etdiyi kimi uydurmalaradakı doğruları tapmağa çalışmışdır. Nazim Hikmətin haqqında çoxlu sayda xatirə kitabı, tədqiqat əsərləri yazılmış olsa da şairin ən dəqiq nəsil şəcərəsi məhz Əziz Nesin tərəfindən yazılmışdır. Baxmayaraq ki, bu kitabların bir çoxu Nazim Hikmətin sağlığında və öz redaktəsi ilə tərtib olunmuşdur. Əziz Nesin topladığı materiallar əsasında 1976-cı ildə “Vətən” qəzetində “Şən olasan Nazim Hikmət” başlıqlı silsilə məqalələr yazmışdır. Özü isə Nazim Hikmətlə bağlı yazacağı bioqrafik kitabını “Türkiyə şərqi” kimi adlandırmaq istəyirdi. Lakin təəssüflər olsun ki, bu arzusu sağlığında gerçəkləşmir. 1998-ci ildə oğlu Əli Nesin tərəfindən Nazim Hikmətlə bağlı yazdığı bütün yazıları və arxivində olan şəkillərdən ibarət “Türkiyə şərqi Nazim Hikmət” kitabı tərtib olunmuş və Əziz Nesinin böyük ustadına olan borcunu vəfatından üç il sonra ödəmişdir.

ВЕЛИЧИЕ И МНОГОГРАННОСТЬ ТВОРЧЕСТВА НАЗЫМА ХИКМЕТА

Наргиз Мурвадова

м.н.р. Института Востоковедения НАНА

nergizhuseyn357@gmail.com

Назым Хикмет Ран известен как поэт, прозаик, сценарист, драматург, общественный деятель, является также основоположником турецкой революционной поэзии. Назыма Хикмата называли также Байроном и Пушкиным турецкой литературы. В СССР 50-х гг. им восхищались и гордились как героем, которого «не сломали тюремные застенки». Хикмет в свою очередь называл СССР своей «второй Родиной», гражданином которой официально стал в 1962 г. Однако поэт был разочарован жизнью в СССР с н.50-х годов: полюбившийся ему своими убеждениями и новаторством Маяковский и Мойерхольд, как и авангардное искусство вообще редко упоминались и официально не одобрялись. Хикмату очень сильно не нравилась необходимость упоминать Сталина в стихах и намеренные искажения в переводах его произведений. За свои убеждения, революционные мысли был лишен турецкого гражданства в 1951 году. Поэт посвятил жизнь борьбе за мир и в 1951 году Назыма Хикмета наградили Международной Премией Мира. Был известен в Америке, Японии, Индии и Африке. Пьесы Хикмета ставятся на театральных сценах Китая, Японии, Индии, Великобритании. На киностудиях Венгрии, Чехословакии, Болгарии и СССР экранизируются его драматические произведения, снимаются фильмы по его сценариям. Посещение новых стран отразилось и на его творчестве. Его перу принадлежат также образцы эпической поэзии.

Посещение новых стран отразилось и на обогащении его творчества. Особое место в его сердце всегда занимала любовь к Азербайджану, а он в свою очередь занял отдельное важное место в литературно-культурных кругах Республики. При каждом приезде в Баку его встречали с уважением, а темы затронутые в его творчестве признавали высокими образцами поэзии.

В его стихах же о Турции прослеживается чувство родства и тоски по Родине. Но кроме этого в стихах отражается любовь к природе, жителям Турции. Несмотря на то, что Хикмет посетил много стран, и, общался со многими личностями, поэт не встретил землю, похожую на свой край, ни в водной стране не смог почувствовать величие своего народа.

Невероятная популярность поэта объяснялась той непривычной простотой и доступностью, которая, при всей его известности, чувствовалась при встрече даже с незнакомыми людьми. Назым Хикмет остаётся величайшим деятелем искусства как для Турецкой Республики, так и для всех тюрк язычных народов.

“İNSANA İNAM POEZİYASI”
(ARİF ABDULLAZADƏNİN YARADICILIĞI ƏSASINDA)

Pakizə Əliyeva

ADPU-nun Şəki filialı

aliyeva.pakize.filolog@mail.ru

Araşdırmanın mövzunu XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının tanınmış nümayəndələrindən olan, şair, nasir, ədəbiyyatşünas alim olan Arif Abdullazadənin yaradıcılığında böyük türk şairi Nazim Hikmətin yaradıcılığı və şəxsiyyətinə münasibətin əksi təşkil edir. Qeyd edək ki, Nazim Hikmətin şəxsiyyəti, eləcə də yaradıcılığına sevgi A.Abdullazadənin elmi yaradıcılığında yer alan fərqli səpkili əsərlərdə ifadəsini tapmışdır. Bu baxımdan, ilk növbədə Abdullazadənin birbaşa N.Hikmət yaradıcılığının təhlil və tədqiqinə həsr olunmuş “İnsana inam poeziyası” məqaləsinə müraciət olunmuşdur. Həmin məqalədə Nazim Hikmət poeziyasının mövzu qaynağı, poetik təhkiyəsinin xarakteri, eləcə də şairin zəngin obrazlar və ideyalar aləminə münasibət əks olunmuşdur. Bununla bərabər, yeri gəldikcə Abdullazadənin digər monoqrafiya və məqalələrində də şairin yaradıcılığı ilə bağlı fikirlərə də müraciət olunmuşdur.

Nazim Hikmət şəxsiyyətinə sevgi A.Abdullazadənin ilk romanı olan “Bir ovuc torpaq” romanına nəzərən də tərəfimizdən araşdırılmışdır. Nazim Hikmətə ithaf olunan romanda eyni zamanda şairin bədii portretinin də yaradılması ayrılıqda həmin sevginin ifadəsi kimi dəyərləndirilə bilər. Abdullazadənin təhkiyəsində Nazim Hikmət gözəl şair olmaqla bərabər, mübariz ruhlu şəxsiyyət kimi genişplanlı təsvir olunmuşdur.

Arif Abdullazadənin yaradıcılığında sözügedən mövzunun araşdırılması zamanı onun poeziyası da tərəfimizdən tədqiqata cəlb olunmuşdur. Bu zaman Nazim Hikmət şəxsiyyətinə dərin sevginin ifadəsindən xəbər verən bir sıra nümunələrlə qarşılaşdıq. Ədibin “Nazim şeir oxuyurdu”, “Nazimə məktub”, “Nazimlə görüş”, “Yüz yaşlı həmişəcavan Nazimə” və s. şeirləri elə adlarından da göründüyü kimi özünə ustad saydığı Nazim Hikmət şəxsiyyətinə xitabən böyük sevgi və heyranlıqla qələmə alınmışdır. İstər şeir-portret, istərsə də şeir-xitab şəklində yazılmış bu nümunələrdə ustad-şagird mənəvi bağı və vurğunluğu oxucunun diqqətindən yayınmır. Həmin nümunələr böyük şairin şəxsiyyətinə sevgi və ehtiramın göstəricisi olmaqla bərabər, yazıldıqları zamanda – keçən əsrin 60-80-ci illərində Azərbaycan oxucusu üçün əlçatmaz, uzaq olan Türkiyə ilə bağlılıq və tanışlığın bir vasitəçisi rolunda çıxış edirdi. Ümumiyyətlə, həmin əsərlər ayrıca bir sənətkara sevgi kimi yox, qardaş ölkənin mədəniyyətinə sevgi kimi də qəbul olunmalıdır.

Yuxarıda sadalanan bütün məsələlərlə bağlı fikirlərimiz Arif Abdullazadənin müxtəlif əsərlərindən gətirilmiş nümunələrlə əsaslandırılmış, misallar göstərilmişdir. Düşünürük ki, mövzunun araşdırılması həm XX əsr Azərbaycan ədəbiyyatının, həmçinin Azərbaycan-türk ədəbi əlaqələrinin tədqiqi baxımından aktualdır.

NAZİM HİKMƏT LİRİKASINDA AZƏRBAYCAN MÖVZUSU

Samirə Səfərova

*AMEA akad. Z.M.Bünyadov adına Şərqsünaslıq İnstitutunun
Türk filologiyası şöbəsinin
kiçik elmi işçisi
samire_1980@mail.ru*

Nazim Hikmət yaradıcılığında, xüsusən lirikasında səyahət şeirləri üstünlük təşkil edir. Bu baxımdan görkəmli yazarın Azərbaycan mövzusunda qələmə aldığı şeirlərin çox hissəsi Azərbaycanda keçirdiyi görüşlərlə bağlı idi.

Şairlə Azərbaycan arasında münasibətlər 1920-ci illərin əvvəllərində, onun Moskvaya səfəri zamanı başlayır. Bu münasibət ilin ikinci yarısında ən yüksək səviyyəyə çatır və 1930-cu illərin əvvəllərində birdən-birə dayanır.

1957-ci ildə Bakıda olarkən “30 ildən sonra” adlı bir şeir yazdı. O, bu əsərində 1927-ci illə 1957-ci il arasında baş verən yeniliklərdən, hadisələrdən söz açır, Azərbaycana və azərbaycanlılara olan dərin məhəbbətini şirin duyğularla əks etdirirdi:

...Azərbaycan şeiri vardı yenə,
Səmədinkilər¹ yoxdu.
Ay vardı yenə,
amma tək başınaydı,
kiçik qardaşı yoxdu ”.

Yuxarıdakı şeirin son misralarını əsas götürərək əminliklə deyə bilərik ki, Nazim Hikmətin Bakıya gəlişi, cəmiyyətdə milli şüurun yüksəldilməsinə əhəmiyyətli töhfə vermişdir. 1950-ci illərdə Azərbaycanda oyanmağa başlayan milli şüur illərdir qadağan olunmuş türkçülük şüurunun ifadəsini ortaya qoyurdu. Azərbaycanda Nazim Hikmət sevgisinin artmasının əsas səbəbi onun kommunist və ya mühacir olması deyil, bilavasitə qardaş türk şairi olması ilə bağlıdır.

---

¹ (Səməd Vurğun nəzərdə tutulur-S.Səfərova)

NAZIM HİKMET VE TÜRK EDEBİYATI

Aysel Rüstemova

İstanbul Üniversitesi yüksek lisans mezunu

ayselnur@inbox.ru

Nâzım Hikmet doğuştan gelen şairlik yeteneği ve hayatı boyunca şiir ile ilgili çabaları neticesinde Türk edebiyatı tarihinde kendisine belirli bir yer edinmiştir. Nâzım Hikmet toplumdaki ilham alarak şiire toplumcu gerçekçiliği getirdi. Böylece Tanzimat'la başlayan ve dünya algısını değiştiren yenileşme çabaları Nâzım Hikmet'le, Milli Edebiyat devri ve Cumhuriyet devri ile devam eder. O yıllarda Yahya Kemal'in neo-klasisizmi, Mehmet Âkif'in İslamcılığı, Mehmet Emin Yurdakul'un memleketçiliği sürerken Nâzım Hikmet Türk şiirine yenilik olarak lirik toplumcu gerçekçiliği, hayatta yaşanan gerçek romantizmi ve serbest vezinle şiir biçiminde özgürleşmeyi getirdi. Onun eserlerinden etkilenip yetişen ve sonra kendi yolunu ve üslubunu bulan birçok kuşak ve yazar yetişti.

Nâzım Hikmet'in hayatı adeta edebiyat ve yazarlarla kuşatılmıştır. Çocukken çok okumaktadır, en çok sevdiği yazarlar ise Tevfik Fikret, Mehmet Emin, Ziya Paşa, Halide Edip Adıvar, Mehmet Rauf, Hüseyin Rahmi Gürpınar ve Namık Kemal" dir. Genç yaşta farklı edebiyat çevrelerine girer, dergilerde şiir, gazetelerde yazı yazmaya başlar. Çok kısa zamanda şiir ve yazılarıyla dikkat çeker ve çevresini etkiler.

Nâzım Hikmet adeta şiir ve şairler arasında büyümüştür. Evlerinde şiir okuma ve söyleme geleneği alışılmış bir şeydir. Daha küçük yaşlarında ailesinin teşviği ile şiir yazmaya başlar. İlkokulu bitirdiği gün dedesi Nâzım'a kendi şiirlerini yazmak için deri ciltli bir defter armağan etmiştir. Böylece Nâzım 11-12 yaşında yazdığı şiirlerle çevrenin ilgisini çeker. Şiirlerini yayımlamaya başladığında yetenekli, bilgili ve dile hakimiyetifark edilir. O dönemin Türk edebiyatından etkilenip ilk şiirlerini vezinli, kafiyeli, romantik konularda yazar. Celile Hanım, oğlunun 14 yaşında yazdığı "Servilikler" adlı ilk şiirini Yahya Kemal'e gösterir, şair şiiri düzeltip yayınlattır. Bu şiir Nazım"'n yayınlanmış ilk şiiridir. Bundan sonra kendisi de şiirlerini yayınlamaya başlar.

Nâzım Hikmet şiirlerinde vatan, vatan hasreti, tarih, millet, savaş, savaş acıları, açlık, kahramanlar, şehitler, merhamet, barış, köy, şehir, işçilerin gücü, hapishane, aşk, sevgi, özlem, ayrılık, gönül kırgınlığı, hayat, gündelik yaşam, doğa, insan sevgisi, kadın sevgisi, çocuk sevgisi, yaşlılık, hastalık, ölüm, ay, kozmos, uyum, paylaşma, düş, umut, iyilik, iyimserlik ve ülkü konuları belirgindir. Şiirlerinde işlediği konular aslında şairin düşünsel, siyasal, kültürel ve duygusal hayatını yansıtır.

Sonucu, Nâzım Hikmet'in en yakın arkadaşı Vâlâ Nureddin'in sözleriyle tamamlamaktayım: "Yanımda büyüyüp Türkiye içi Türkçesi"ni, Türkiye dışı Türklerin arasına yayan ve dünyanın gelmiş geçmiş en büyük şairlerinden biri diye kendini dostta düşmana kabul ettiren Nâzım Hikmet, tekrarlıyorum, ömür boyu rastladığım en olağanüstü insandır... Yalnız Türkiye dışında yaşayan Türkler değil, başka milletler de Nâzım Hikmet'i tercümelerinden okumakla yetinmeyip, onun Türkiye Türkçesi'yle yazılmış metinleri üzerine eğiliyorlar. Böylelikle Türkçe, öğrenilmeye değer kültür dilleri arasına girmiş bulunuyor".

NAZİM HİKMƏTİN YARADICILIĞININ ƏSAS MƏQSƏDİ

Tural Hüseynzadə

Magistr

turalcomerdoglu@gmail.com

Nazim Hikmət 1902-ci ildə Selanikdə Osmanlı İmperiyasında dininə, adət-ənənələrinə bağlı bir ailədə dünyaya gəlmişdir. 1918-ci ildə İstanbul Dənizçilər Akademiyasına daxil olmuş, lakin işğalçılara qarşı şeir yazdığı üçün 1919-cu ildə buradan xaric olunmuşdur.

1921-ci ildə Nazim Hikmət Moskvaya getmiş və orada Şərq Əməkçilərinin Kommunist Universitetində sosiologiya, politologiya və incəsənət tarixi ixtisaslarında təhsil almışdır.

Müasir türk şeirində Nazim Hikmətin vacib bir yeri var. İlk şeirlərini heca vəznində yazmışdır. Moskvada olarkən konstruktizm və futurizm cərəyanları ilə tanış olmuş və xüsusilə Maykovskidən təsirlənmişdir. Nazim Hikmət türk dilinin zəngin səs sistemindən faydalanaraq türk şeirinə sərbəst vəznə gətirmişdir. Onun şeirləri əlliyyə yaxın dilə tərcümə olunmuşdur. O, kitablarını yazarkən öz həyatından, digər insanlardan, xüsusilə Türkiyə və Sovet İttifaqında yaşayan insanların həyatından ilham almışdır. O öz şeirlərini həyat, ölüm, qadın, sülh, həbs, kişi, ana, ata, uşaq, sevgi, kəndlər, şəhərlər, vətən və insan sevgisi üçün yazmışdır. Şair 1963-cü ildə Moskvada vəfat etmişdir.

Nazim Hikmətin doğuşdan gələn şairlik istedadı və bütün həyatı ərzində şeir yazmağı ona Türk ədəbiyyatı tarixində iz qoymağı üçün şərait yaratmışdır. Şair yaşadığı yerlərdə sosializm və onun fəlsəfəsi ilə tanış olmaq şansı tapmışdır. Bu da təbii olaraq onun yaradıcılığına təsir etmişdir. O, cəmiyyətdən ilham alaraq şeirə sosial həqiqəti gətirmişdir. Beləliklə, Nazim Hikmətin şeirə təsiri Osmanlı dövründən gələn və dünyaya baxış fikrinin dəyişilməyə başladığı Milli Ədəbiyyat dövrü və Cümhuriyyət dövründə də davam etmişdir.

Türkiyə ədəbiyyatı üçün vacib dövrlərdə, Yəhya Kamalın neo-klassizmi, Əhməd Həşimin neosimvolizmi, Məhmət Akifin islamçılığı, Məhmət Əmin Yurdakulun vətənpərvərlik axını davam edərkən Nazim Hikmətin də türk şeirinə yenilik olaraq lirik ictimai reallığı ideyası, gözlə görülə biləcək həqiqi təbiəti, həyatda baş verən real romantizmi sərbəst vəznə şeir halına saldı. Bundan əlavə lirik və epik şeirlərində real insanın taleyini yazaraq xalq arasında böyük rəğbət gördü. Gələcək illərdə isə onun cərəyan və ideologiyası ilə təsirlənib öz yolunu tapan bir çox nəsil və şairlər yetişəcəkdi. Bunlara misal olaraq Atilla İlhan, Arif Damar, Ayşə Kulin, Aytən Mutlunu göstərə bilərik.

Nazim Hikmətin ən böyük uğurlarından biri əsərlərinin Türkiyədə qadağan olduğu dövrlərdə Sovet İttifaqında və türkcə olaraq yayınlanması idi. İttifaqda yaşayan türk xalqları illərlə bu şeirləri oxumuşdurlar. Bu vəziyyət Nazim Hikməti Sovet İttifaqındakı türk xalqları ilə əlaqədə olmasına və oradakı boşluğun Nazim Hikmətlə dolmasına vəsilə olmuşdur. Nazim Hikmətin şeirləri türk xalqları arasında yetişən sənətkarlara təsir etmiş və onun əsərləri müxtəlif dillərə tərcümə olunaraq bütün dünyaya yayılmışdır.

NAZİM HİKMƏT LİRİKASINDA TÜRKİYƏ MOTİVLƏRİ

Ülviyyə Quliyeva

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası

Z.M.Bünyadov adına Şərqsünaslıq

İnstitutu,

Ərəb filologiyası şöbəsi

inspector_815@mail.ru

Türk inqilabi poeziyasının banisi sayılan Beynəlxalq Sülh Mükafatı laureatı (1950) Nazim Hikmətin (1902-1963) yaradıcılığı janr müxtəlifliyi ilə ədəbi tənqidçilərin daim diqqət mərkəzində olmuş, bitib-tükənməyən maraqlı araşdırmalara yol açmışdır. Onun janr rəngarəngliyi ilə seçilən yaradıcılığı mövzu koloriti, fəlsəfi mahiyyəti, lirik dili ilə də ədəbiyyatsevərləri şövqləndirmişdir.

Çoxsaylı əsərləri ilə türk ədəbiyyatına adını yazdırmış, “Mən türk dilinin şairiyəm. Həyatımı buna həsr etdim” deyən N.Hikmətin yaradıcılığında daim izlənən sevimli “obrazlardan” biri də – Türkiyə olmuşdur. Onun məhz Türkiyəni anladan əsərlərindən savayı digər əsərlərində də hər zaman Türkiyə var olmuşdur, desək yanlışdır.

Xüsusən, şeirlərində şair bunu çox incəliklə, zərgər naxışları ilə işləmişdir. Nümunə olaraq çox sayda belə əsərlərdən yalnız biri – məşhur “Ceviz ağacı” şeirinə nəzər yetirmək kifayətdir:

...Ben bir ceviz ağacıyım Gülhane Parkı'nda.
Yapraklarım suda balık gibi kıvıl kıvıl.
Yapraklarım ipek mendil gibi tiril tiril,
koparıver, gözlerinin, gülüm, yaşımı sil.
Yapraklarım ellerimdir, tam yüz bin elim var.
Yüz bin elle dokunurum sana, İstanbul'a.
Yapraklarım gözlerimdir, şaşarak bakarım.
Yüz bin gözle seyrederim seni, İstanbul'u.
Yüz bin yürek gibi çarpar, çarpar yapraklarım...

N.Hikmətin bu misralarda Türkiyəni necə sevməsi, xəyallarında əzizləməsi lirik tonlarda ən gözəl ifadəsini tapmışdır. Və ya hər kəlməsi Vətəninə sevgisini hayqıran başqa bir misraya baxaq:

Saçlarımın ağında
Ürəyimin infarktında
Alnımın qırıqlarındasan
Məmləkətim!!!

MÜNDƏRİCAT

Səriyyə Gündoğdu ÇAĞDAŞ ŞƏRQ ƏDƏBİYYATI VƏ NAZİM HİKMƏT	3
Ahmed Abdoh Tarabeik NAZİM HİKMƏTİN YENİ ƏRƏB ƏDƏBİYYATINA TƏSİRİ	10
Əflatun Baxşəliyev NAZİM HİKMƏT VƏ SƏMƏD VURĞUN	11
Vesile Şemşek NAZİM HİKMƏTİN HAYATI VE SANATI ÜZƏRİNƏ	12
Cavanşir Məmmədzadə NAZİM HİKMƏT VƏ NİMA YUŞİC YARADICILIĞINDA TİPOLOJİ OXŞARLIQ	14
Şükufə Vəliyeva ABŞ ƏDƏBİ KONTEKSTİNDƏ NAZİM HİKMƏT FENOMENİ	15
Рафиг Аббасов КИТАЙСКИЙ «СЛЕД» В ЖИЗНИ И ТВОРЧЕСТВЕ НАЗЫМА ХИКМЕТА	16
Pərvin Nurəliyeva NAZİM HİKMƏT: SOVETLƏR DÖNƏMİ AZƏRBAYCANINDA TÜRK SİMVOLU	18
Səba Namazova AZƏRBAYCAN XALQININ VƏ ƏDƏBİYYATININ YAXIN DOSTU NAZİM HİKMƏT	19
Barat Osmanova NAZİM HİKMƏT VƏ ONUN HAQQINDA İLK TƏDQIQATLAR	20
Ülkər Səmədova DÜNYA ƏDƏBİYYATINDA NAZİM HİKMƏT İZLƏRİ	22
Aytən Quliyeva NAZİM HİKMƏT POEZİYASINDA SATİRA VƏ HƏCV ÜNSÜRLƏRİ	24
Emiliya Xəlilova NAZİM HİKMƏTİN “RƏSİMLİ AY” JURNALINDA ƏDƏBİ FƏALİYYƏTİ	25
Şəfa Əliyeva NAZİM HİKMƏT YARADICILIĞINDA AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI VƏ İNCƏSƏNƏTİN ROLU	27
Əzizə Ələkbərova MİKAYİL RƏFİLİ VƏ NAZİM HİKMƏT DOSTLUĞU	28
Xanım Abdullayeva NAZİM HİKMƏT YARADICILIĞINDA MİLLİ ŞÜÜR	29

Xanımbacı Məlikzadə NAZİM HİKMƏT YARADICILIĞINDA ÜMUMİBƏŞƏRİ İDEYALAR	30
Tünzalə İsmayılova NAZİM HİKMƏT POEZİYASINDA MƏMLƏKƏT MÖVZUSU	32
İmamə İsmayılova NAZİM HİKMƏT VƏ AZƏRBAYCAN	33
Anar İbrahimov RƏSSAMLIQDA NAZİM HİKMƏT DÜNYASI	34
Günəl Əsgərova NAZİM HİKMƏT YARADICILIĞI PROFESSOR AQŞİN BABAYEVİN TƏDQIQATLARINDA	36
Gülnisə Usubova NAZİM HİKMƏTİN ŞEİRLƏRİNDƏ ATALAR SÖZLƏRİ	38
Əsmər Hüseynova NAZİM HİKMƏT VƏ AZƏRBAYCAN ZİYALILARI	40
Dilarə Əliyeva MODERNİST ESTETİKANIN NAZİM HİKMƏTİ	41
Natavan Cəfərli NAZİM HİKMƏTİN AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINA TƏSİRİ	42
Arzu Dadaşova NAZİM HİKMƏT POEZİYASINDA VƏTƏN SEVGİSİ	43
Aynur Səfərli NAZİM HİKMƏT VƏ AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATI	44
Maya Həsənli NAZİM HİKMƏTİN BİOQRAFİYASI ƏZİZ NESİNİN ARAŞDIRMALARINDA	45
Наргиз Мурвадова ВЕЛИЧИЕ И МНОГОГРАННОСТЬ ТВОРЧЕСТВА НАЗЫМА ХИКМЕТА	46
Pakizə Əliyeva “İNSANA İNAM POEZİYASI” (ARİF ABDULLAZADƏNİN YARADICILIĞI ƏSASINDA)	47
Samirə Səfərova NAZİM HİKMƏT LİRİKASINDA AZƏRBAYCAN MÖVZUSU	48
Aysel Rüstənova NAZİM HİKMƏT VE TÜRK EDEBİYATI	49
Tural Hüseynzadə NAZİM HİKMƏTİN YARADICILIĞININ ƏSAS MƏQSƏDİ	50
Ülviyyə Quliyeva NAZİM HİKMƏT LİRİKASINDA TÜRKİYƏ MOTİVLƏRİ	51

Bədii tərtibat: Ulduz Yusibova

Formatı: 60x84 ¹/₈

Həcmi: 7 ç.v.

Sifariş:1

Tirajı: 200

Qiyməti müqavilə əsasında
